

ЭКОНОМИКА

Харжлар асувлу пайдаландырылса, хайыр бере

4 б.

ЯШЛАНЫ ДЮНЬЯСЫ

15 б.

Ассаламу алейкум, уьюгюзге яхшылыкъ

ЁЛДАШ

ДАГЪЫСТАННЫ ЖАМИЯТ-ПОЛИТИКА ГАЗЕТИ

Читайте новости на сайте yoldash.ru

19 январ (аювятгъан) 2024 йыл № 2 (15343)

Ерли гъакимлик къурумлагъа тергев арта

ВСЕРОССИЙСКИЙ МУНИЦИПАЛЬНЫЙ ФОРУМ «МАЛАЯ РОДИНА - СИЛА РОССИИ»

Алдагъы гюнлерде Москва шагъарда «Гичи Ватан – Россияны гючю» деген муниципал къурулувларыны Бютюнроссия форуму оьзюню ишин тамамлады. Ачыкълашдырып айтгъанда, биринчи-лей болуп юрюлеген шо гъаракат январ айны 15-нден 16-сына ерли узатылды.

Демек, оьзлерде бир-нече юз адам тьюгюл яшамайгъан гичи отарланы, юртланы ва миллионлар булан адамлар яшайгъан инг уллу шагъарланы ерли гъакимлик къурумларыны ёлбашчылары шо агъамиятлы агъвалатгъа къуршалды. Россияны Президенти Владимир Путинни янындан якълав тапгъан Ерли гъакимлик къурумларыны Бютюнроссия бир-лешивюню сиптечилиги булан оьтгерилген форумну ишинде бизин республикадан 200-ден артыкъ муниципал къурулувларыны ёлбашчылары ортакъчылыкъ этди.

Бир де къопдурувсуз айт-

гъанда, умуми кюйде алгъанда, 7 минг 500-ден де артыкъ адамны жыйгъан форум ерли гъакимлик къурумларыны ёлбашчыларына федерал министерликлерини ва ведомстволарыны жаваплы къуллукъчулары, олай да гъар тюрлю тармакъларда чалышагъан савлай уьлкеде танывлу касбучулар булан къатнамагъа, оьзлер ёлбашчылыкъ этеген муниципал къурулувланы оьсювю болдурувну айланасында пикру алышдырмагъа имканлыкъ берилди. Айрыча алгъанда, гъар тармакъны оьсювю болдурмакъ учун акъча маяланы къуршавну ёллары гъакъында айтылды. Шондан къайры да,

олагъа сынав алышдырмагъа шартлар да яратды.

Оьтгерилген форумну гюнлюк низамында белгиленген аслу гъаракатлар ВДНХ-да «Россия» деген халкъара выставка-форумну оьлчевюнде юрюлдю. Шо гъакъда айта туруп, «Гюч адамларда», «Гюч мердешлерде», «Гюч оьсювде» деген пикру алышдыривлар айра да жанлы юрюлгенин эсгермеге тьюше.

Шо форумну ишинде Россияны Президенти Владимир Путин де ортакъчылыкъ этди. Ол оьзюню сёйлевюнде бир йыл алъякъда токъташдырылгъан «Гъакъ кюйде къуллукъ этив» савгъатгъа лайыкълы болгъанланы къутлады. Эсгерилген савгъат айры-айры шагъарларда ва юртларда артгъа салма тьюшмейген агъамиятлы масъаланы уьстюнлю кюйде чечивде, шоларда халкъ учун

(Давамы 2-нчи бетде)

Гьюрметли охувчулар!

«Ёлдаш» газетге къайсы айны башындан тутуп да язылма бола. Языливну багъалары: почтадан - 1082 манат, «Дагпечатны» киоскларындан ва редакция етишдире буса - 450 манат, редакциягъа гелип алагъанлагъа – 300 манат.

БУ НОМЕРДЕ:

БИЛИМ

Тюзлеме тарыкъ затлар кёп

6 б.

ШКОЛА ЯШАВУ

Хасавюртда ана тилге 3 сагъат берилле

8 б.

ЯШАВ

Ана исивюн берип бажаргъан

9 б.

САВЛУКЪ

Сав болажакъгъа инанмагъа герексиз!

10 б.

Дослукъ аралыкълар беклеше

Алдагы гюнлерде Магъачкъаладагы Дослукъну Уьюнде Дагъыстанны Башчысы Сергей Меликов Бирлешген Арап Эмиратлардан бизин республикага гелген Мугъаммат бин Заидни атындагы гуманитар илмуланы университетини директору Халиф Мубарак Аз-Захири ва оьзге къонакълар булан ёлукъгъан. Оьтгерилген шо ёлугъуну барышында Дагъыстанны ва Бирлешген Арап Эмиратлары бирге иш гёрювюню имканлыкълары арагъа салынып ойлашылгъан.

Дагъыстанны Башчысы Сергей Меликов къонакълары кършылай туруп эсгергени йимик, артдагы вакътилерде бизин улкелени арасындагы дослукъ аралыкълар баргъан сайын беклеше. Бизин халкълары бир-бири булан къатнайгъаны да бир асил мердешге айланып битген. Бизин республикада Бирлешген Арап Эмиратлары гюнлерини барышында да дослукъну беклешдиривно ёллары мекенли кюйде белгиленди. Шо гъакъда айта туруп,

бизин республиканы ёлбашчысы гелген къонакълары гъарйылда оьтгерилеген «Горцы» деген фольклор ва маданият фестивалында ортакъчылыкъ этмеге чакъыргъан. Шону булан бирче бизин республиканы ва Бирлешген Арап Эмиратлары билим берив тармакъда бирге чалышмакъ учун айра да артыкъ имканлыкълар яратылгъанын ташдыргъан. Ону сёзлерине гёре, бугюнлерде гюн сайын агъамиятлыгъы артып турагъан янгыз арап

тилни уьйренинде тююл, оьзге илмуланы ахтарывда да бизин оьр билим береген ожакълары алимлерине бирче иш гёрмеге тюше. Бирлешген Арап Эмиратлары Мугъаммат бин Заидни атындагы гуманитар илмуланы университетини ва Расул Гъамзатовну атындагы Дагъыстан пачалыкъ педагогика университетни арасында бирге чалышывгъа байлавлу дьгъар байлангъанлыгъы да шогъар туврадан-тувру болушлукъ этежегине шеклик ёкъ.

Оьз гезигинде Халиф Мубарак Аз-Захири бизин республиканы гъакимлик кьурумларыны янындан исси кюйде кършылагъанына разилигин билдирген. Бирлешген Арап Эмиратлары президенти шейх Мугъаммат ибн Заид Аль Нахайани салам кагъзын Дагъыстанны Башчысы Сергей Меликовгъа тапшургъан.

Шо ёлугъуну ахырында Бирлешген Арап Эмиратлары булан билим беривден къайры да, гележекде савлукъ сакълав, туризм, олай да башгъа тармакъларда бирге чалышывгъа байлавлу разилешивге етишген. Къонакълар оьзлени иш сапарыны вакътисинде Дербент шагъарда болгъан, ДР-ни Милли музейине баргъан. Дагъыстанны ругъани управлениесини ёлбашчысы шайх Агъмат-апенди Абдуллаев булан да ёлукъгъан.

Н. БАЙБОЛАТОВ.

Мухбирлер булангъы ёлугъув

Артдагы гюнлерде Бабаюрт районну ёлбашчысы Даниял Исламов районну маълумат берив кьуралларыны касбу байрамыны алдында олар булан ёлугъув оьтгерди.

Мухбирлени печатны гюню булан кьутлай туруп, Даниял Исламов, олар гъар даим де жамият арада абур къазанагъаны гъакъда эсгерди.

Сизин ишигизде лап да аслу зат – ватандашлагъа маълуматлары тюзевлю кюйде етишдирмек. Бугюнлерде жамиятны гёнгю де сизин ишигиз-

ден гъасил бола. Бу – бек четим, ондан къайры да жаваплы иш. Ону да биз яхшы англайбыз ва гъар башланагъан ишлеригизде сизин яныгъызыны тутуп, кьолубуздан гелеген бары да кёмекни этмеге къаст этежекбиз, – деди Д.Исламов.

Ёлугъуну вакътисинде ачыкъ ва тындырыкълы ла-

кыр юрюлдю. Районну мухбирлери йылны гъасиллерин чыгъара туруп, гележекде гёз алгъа тутгъан умутлары гъакъында да айтдылар.

Байрам савгъатсыз болмай дегенлей, маълумат кьураллары гъаракатчы вакиллерине районну башчысыны атындан гьюрметлев грамоталар тапшурулду.

Г. ГЪАЖИЕВ,

Бизин мухбирибиз
СУРАТДА: ёлугъуну вакътиси.

Тувулунгъан гъал ойлашдыра

Алдындагы гюн Дагъыстанны Башчысы Сергей Меликов энергетикада тувулунгъан гъалны арагъа салып ойлашды ва бугюнлерде оланы иши халкъны талаплары толу кюйде кютме болмайгъанын эсгерди.

Электрик гюч адамлары яшавунда аслу ерни тутта, эгер де юртларда ярыкълар къайтгъанда бир амаллар этме бажарыла буса, шагъарларда гъал бек четим бола. Адамлардан оьтген заманны

жавапсыз къала, берилген жаваплар да барысы да бир йимик. Жавапсызлыкъ адамлары арасына питне сала, оланы къайнашдыра.

Ишлени ёрукълашдырмакъ учун Р.Акавов оьзюню къаравлары айтды.

ичинде гелген арзлары гъакъында айта туруп, Дагъыстанны Башчысыны ва Гьукуматыны администрациясыны ёлбашчысыны орунбасары, Дагъыстанны Башчысыны маълумат политика управлениесини начальниги Рашит Акавов маълуматлар гелтирди.

Ол айтагъан кюйде, 2023-нчю йылны сентябр айындан бу йылны 12-нчи январына ерли регионну юрютюв центрына электрик гючлени тюзевлю ишлемейгени учун 16 минг арз гелген.

– Арз этгенлеге берилген жавапланы заманы созула, жаваплар да герти гъалны сурагламай, – дей Р. Акавов. – Берилген соравланы 70 проценти иш кьурумлардан

Гъар адам язгъан сораглагъа жаваплар тезликде бермек учун, «Дагэнергону» яшавлукъ сетлери тындырыкълы ишлеге герек, шонда пикуру алышдырып болагъан кюйдеги имканлыкълар яратылма тюше. «Дагэнерго» гъар гюн этген ишин интернетни кьоллап яшавлукъ сетлеге салып турма герек. Шолай да, бир масъала тувулунса, толу маълумат берилме ва кютюлюкю не даражада экенини гъакъында язып билдирме тюше.

С.Меликов айтгъан кюйде, «Дагэнерго» юрютеген ишлерин сан яны булан ва чалтыкъда этме герек, шону учун тарыкъ болар йимик хырсланы алданокъ алып топлама тюше.

Бизин мухбирибиз.

Ерли гъакимлик кьурумлагъа тергев арта

(Башы 1-нчи бетде)

бир тюрюл онгайлыкълар болдурувда аслам кьошум этген муниципал кьурулувланы жаваплы кьуллакъчуларына тапшурулагъаны гъакъда айта туруп, ерли гъакимлик кьурумлары жаваплы кьуллакъчулары адамлары кыйынына-тынчына тергевлю янашмагъа тюшегенин ташдырды. Неге тююл, оьзлеге борч этилип тапшурулгъан кьуллакъларга оланы янашывундан халкъны гъар гюнлюк яшавуну сан яны туврадан-тувру гъасил бола. Шо саялы гетген йылдан тутуп ерли гъакимлик кьурумлары ишин яхшылашдырывгъа, олай да жаваплы кьуллакъчулары касбу бажарывлугъун

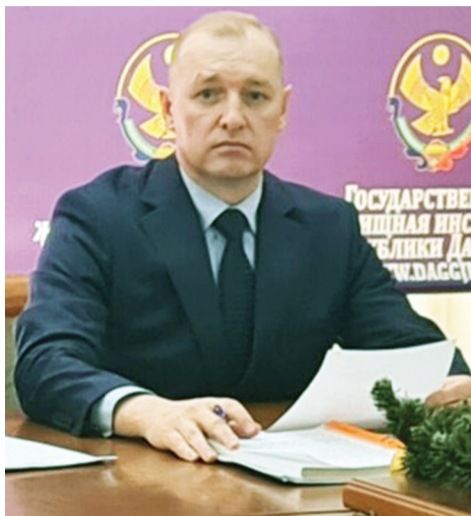
камиллешдирирге таман даражада тергев берилип тура.

Форумну ортакъчылары да оьтгерилген гъаракатгъа яхшы кыймат берип сёйлей. Шолай, Къаягент районну гъакимбашы Магъаммат Элдэрхановну сёзлерине гёре, бизин республиканы атындан ортакъчылыкъ этген делегациягъа кьуршалгъанлар форумну бары да дегенлей гъаракатларында ортакъчылыкъ этген. Савлай улке учун кыйын шартлар тувулунгъан заманда оьтгерилген муниципал кьурулувланы Бютюнроссия форуму алгъа талпынагъанлары бирикдиреген белги болуп токътагъан.

Н. БАЙБОЛАТОВ.

Къоллавлучулары разисизликлери арта

Дагъыстан Темиркъазыкъ-Кавказ федерал округундагы регионланы ара-сында озюнде лап да кеп адам яшайгъан республика гысапда танылду. Белгили болгъаны йимик, кеп халкъ яшайгъан ерде оланы янындан гъар тюрлю къуллукълары да аз болмай.

2023-нчю йылда бизин республикабызда айлана якъдагы артып тербейген талапланы гысапгъа алып айрыча ватандашлар ва къурумлар учун не йимик онгайлыкълар болдурулган деген сорав тувулунагъаны негъакъ тюзюл.

Къоллавлучулары талапларын кютюв булан машгъул болагъан хас тармакълы къурумланы янындан этилинеген къуллукълар дагъыстанлылары рази къалдырамы? Рази къалдырмай къыставуллу гъаллар тувулуна буса, шо заман не йимик чараланы гёрмеге таклиф этилине.

Бизин яшав-турушубуздагы агъамиятлы масъалагъа байлавлу болуп бугюнлерде яшавлукъ пачалыкъ инспекцияны Дагъыстанда иш гёреген къуллугъуну башчысы Сергей Касьянов (суратда) республикабызны маълумат къуралларыны къуллукъларына эркин кюйде баянлыкъ берди.

– Тюзюн айтмагъа герек, артдагы йылларда яшавлукъ-коммунал къуллукъланы даражасы осалашгъанына байлавлу болуп бизин республикабызда къоллавлучулары янындан разисизликлер къыставуллу гъалланы тувдура ва шо саялы ватандашлары ихтиярларын якълайгъан къурумлагъа этилеген билдиривлер, арзлар кеп бола барагъаны ичингбушдура, – деп башлады озюню баянын Сергей Касьянов. – Умуми кюйде алгъанда, оьтген йыл бизин яшавлукъ инспекциягъа 5360 арз гелди. Шо да алдагы йыл булан тенглелшдиргенде кемчиликлер саялы арз этегенлени санаву 30 процентге ювукъ кеп болгъанын аянлашдыра. Лап да кеп разисизликлер электрик токлар чакъда – чакъда къайтып къалагъаны саялы тувулуна.

Газ ва сув булан таъмин этивге байлавлу масаланы ёрукълашдыривну масаласы да теренден ойлашмагъа борчлу эте. Белгили болгъан кюйде, яшавлукъ къуллукъланы сан яны осал экенине де къарамайлы, исив, ярыкъ, сув береген къурумлар къоллавлучулардан толу гъагъын телемекни талап этегени законлагъа къыйышмай. Шо саялы эсгерилген къурумлардан къоллавлучулары пайдасына оьтген йыл 8 миллион манат къайтарылгъан. Шону булан дазуланмайлы, устевкюне, дагъы да 6 миллион манатдан да къолай оьлчевде къоду салынгъан ва пачалыкъны пайдасына алынгъан. Озокъда, яшавлукъ-коммунал къуллукъланы рази къалдырмайгъаны башгъа-башгъа себеплер булан байлавлу. Пачалыкъ яшавлукъ инспекция ва Роспотребнадзор кемчиликлени эбинден гелмеге болмайгъан гезиклерде къыйынлы масъаланы судлардан таба чечмеге таклиф этилине. Шону гысапгъа алып, гележекде бизин республикабызда къуллукъланы этегенлени ва къоллавлучулары арасында гъар тюрлю конкурслар оьтгермеге ва шоланы гъасиллерин маълумат къуралларындан таба малим этмеге гёз алгъа тутулгъаны гъакъда да айрыча эсгерилди.

Къ. КЪАЗАКЪМУРЗАЕВ.

Багъалар... багъалар...

ДР-ни Гъукуматыны Председатели Абдулмуслим Абдулмуслимовну тапшурувуну гёре Магъачкъала шагъар администрацияны уьч де районунда 350 манатдан 30 йымырткъа сатылагъан ерлер ачылгъан. Неге десегиз, тахшагъарыбызны увакъ маллар булан сатыв юрюлеген тюкенлеринде ва базарларында 30 йымырткъа бугюнлерде 420-450 манатлардан сатыла.

Магъачкъалада увакълап йымырткъа сатылагъан янги ачылгъан ерлер Киров районда – Керимова 15 «б», (гастроном «Райский сад»), Совет районда – Держинский ва Ляхова орамланы мююшюнде (гастроном «Студенческий» ва Ленин районда – 1-нчи Пётрны атындагы проспектедеги 140 «в» (гастроном 40 В) тюкенлеринде белгиленген.

Эсгерилген тюкенлеге увакълап сатывгъа ломай-

Айтмагъа сюегенибиз, Россиягъа артдагы заманларда йымырткъа Азербайжандан ва Тюркиядан ташыла. Шону учун да транспорт харжлар гетегени ва багъаларыны уьстюне ёл гъакъ да къошулуп учуз болмагъагъа ачыкъ.

Не этмеге герек? Дагъыстанда ва Россияда йымырткъа учун тавукъ сакъламагъа муштарлы тайпаланы материал ва руть якъдан иштагъландырыв, пачалыкъ субсидиялар берив асувлу болур эди.

лап йымырткъа тапшурагъанлар булан гъазирленген разилешивге гёре багъаланы токъташдырылгъан оьлчевюнде сакъламакъ учун, гъар къолгъа 60 йымырткъадан артыкъ берилмей.

Озокъда, шолар заманлыкъ ярты-ярым чаралар булан оз пайдалары учун гъаракатгъа белсенген сатывчулары алдын алмагъа бажарылажагъы шеклики тувдура.

Субсидияланы пайлава да да къушчулукъ булан машгъул болуп йымырткъалар учун тавукъ сакълайгъанланы пачалыкъ кемекден биринчи гезикде таъмин этмеге герек. Этге сакъланагъан бройлерни 40-50 гюн ашатма тарыкъ буса, къозлайгъан тавукъланы 2-3 йыл ем булан таъмин этмеге тюшегени гъакъда унутмайыкъ.

Къ. КЪАРАЕВ.

ЕРЛЕРДЕН ХАБАРЛАР

Бабюрт район

Львовскидеги (Бабюрт район) орта школада «Кеп савбол» деген халкъара гюнге байлавлу чаралар оьтгерилди. Охувчу яшлар муаллимлерине, ата-аналарына, къурдашларына баракаласын билдире. Озокъда, шо сёзлени гъакъ юрекден айтмакълыгыны уллу агъамияты бар.

Бу тамаша байрам гюн къачан ва къайда тувулунгъанын мекенли токъташдырмагъа къыйын, буса да дюньяны кёбюсю уьлкелеринде белгилене. Психологлар «кеп савбол», «баракалла» деген сёзлени гъатта «сигърулу» гючу бар деп гысаплайлар. Шолар адамланы арасындагы аралыкъланы беклешдире, гёнгюн гётере. Яшлар айланасында-

гъылагъа, айрокъда ювукъ адамларына «кеп савбол» деп бир гюн тюзюл, даим айтып турмакъны маънасын англагъан.

Хасавюрт район

Хасавюрт районну башчысы Арсланбек Алибеков Москвадагы «Гиччи Ватан – Россияны гючю» деген биринчи Бютюнроссия форумда ортакъчылыкъ эте. Форумгъа бары да регионланы вакиллери чакътырылгъан.

Бир нече гюн юрюлежек чарада муниципалитетлени башчылары «дегерек столларда» ортакъчылыкъ этежек, лекциялагъа тынглажакъ, бир-бири булан сынав алышдыражакъ. Форумну аслу мурады – ватандашлары яшав шартларын яхшылашдырмакъ.

«Гиччи Ватан – Россияны гючю» деп ат къойгъаны да негъакъ тюзюлдюр. Неге десе, гъакимиятны ерли адамлар булангъы байлавлугъу инг алдын муниципалитетлерден башлана.

Хасавюрт район янгыз Дагъыстанда тюзюл, савлай уьлкеде лап уллу, кеп миллетли районланы бириси десек, къопдурув болмас. Шо саялы ерли гъакимиятдан айрыча жаваплыкъ ва гъаракат талап этиле.

Къызылюрт район

Санкт-Петербургда касбу усталаны арасындагы «Профессионалы» деген Бютюнроссия чемпионат тамамлангъан. Биринчи ерни алгъанланы арасында солтанянгъпортлу (Къызылюрт район) Мусакъай Мусакъаев де бар.

Мусакъай ата юртундагы школаны 8 класын битдирип, гъали Москвадагы Россияны Игити В.Максимчукну атындагы от сёндюрювчюкюрювчу коллежни 3-нчю курсунда охуй. Ол чемпионатда «Аманлыкъны болдурув» деген номинацияда утгъан. Чемпионну Россияны Гъукуматыны Председателини заместители Татьяна Голикова ва Санкт-Петербургну губернатору Александр Беглов къутлагъан.

Москвагъа къайтгъанда, тахшагъарны башчысы Сергей Собянин М.Мусакъаевни 800 минг манат акъча булан савгъатлагъан.

Гъайдакъ район

Мажализде (Гъайдакъ район) эр-къатын Элдерхан ва Гъалимат Су-

леймановлар «Здоровье» деген медицина центрны ачгъанлар.

Сулеймановлар – тезден берли райондагы эки аптеки есилери. Шолардагы дарманланы багъалары озге ерлерден учуз экенин ерли адамлар яхшы биле. Ондан къайры, олар хыйлы сахават чараларда ортакъчылыкъ эте. Айрокъда, пандемияны вакътинде кеп адамлагъа дарманлар тегин оьлешинген. Гъали Украинадагы хас асгер гъаракатда ортакъчылыкъ этегенлени агъюлерине гъар тюрлю къайдаларда табулма къарай.

Янги центр алдынлы медицина техника булан ясандырылгъан. Демек, центргъа гелгенлеге оьр сан янлы медицина кемек этилежек.

А. АЛИЕВ.

Харжлар асувлу пайдаландырылса, хайыр бере

Россияны Гьукуматыны таклифине гёре, уьлкебизни озьге регионларьнда йимик, Дагьыстанда да агьамиятлы масъала гьисапда токъташдырылган янгы инвестиция проектлени яшавгьа чьгъарылыву ну масъаласы токътанган. Шогъар байлавлу болуп генг кюйде гьакълашыв да юрюле.

Гъали-гъалилерде ДР-ни Гьукуматыны Председатели Абдулмуслим Абдулмуслимовну сиптечилиги булан Дагьыстанны экономика ва территория озьков министрине борчларын заманлыкъгьа кютеген Солтан Гъажиевни башчылыкъгьа булан озьтгерилген генгешни гьасиллери малим этилинди.

Онгайлыкълар болдурула

Буссагъатгьы вакътиде Дагьыстанны муниципал кьурулувларьнда лап да аслу 4 тармакъда эсгерилген министрликге тиеген 9 янгы инвестиция проектлени яшавгьа чьгъармагьа гёз алгьа тутулунган.

Янгы инвестиция проектлени озьлчевюнде республикабизны гележеги учун лап да тарыкълы кьуулукъланы ва малланы болдурувгьа 58 миллиард манат акъча маялар гёрсетилинген. Гёрсетилинген ломай харжланы асувлу кюйде кьоллаву натижасында бизин республикабизда ишге гючю чатаган тайпалар учун юрт хозяйствода, ишлетив промышленностда, ягъарлыкъ табии газны ва электрик токну кьоллавула гьа етишдиригь масалалар айрыча эсгериле. Магъачкъала аэропортда да халкъара даражадагьы гьар тюрлю онгайлыкълар кьуулукъланы яратывда дагьы да 1352 янгы ишчи ерлер ачмагьа умут этилине.

– Пачалыкъ кёмек гьисапда инвестиция проектлеге гёрсетилинген кьошум акъча маялар-субсидиялар озь ишинде гёрмекли натижаланы малим этмеге бажараганлагьа биринчи гезикде берилгени гьакъда айрыча эсгермеге тюше, – деди Солтан Гъажиев озьюню баянлыкъгьында. – Инвестиция проектлер учун бизин республикабизда айрыча хас топуракъ фонд ачылгьаны да негъакъ тюрлю. Неде десегиз, ардагьы йылларда инвестиция проектлер учун топуракъ пайланы пайдаландырывну масъаласы белгили себеплеге гёре кьыйынашгьан

ДР-ни Башчысы Сергей Меликов янгы инвестиция проектлени масъаласына байлавлу гьакълаша.

эди. Шогъар байлавлу болуп ДР-ни Башчысы Сергей Меликов гъали-гъалилерде ерли муниципал кьурулувларына, пачалыкъ кьурумланы ва кьуулукъланы башчыларына айрыча буварыв этген.

Топуракъ пайланы мадарлы далапчы адамлагьа ва кьурумлагьа гёрсетивде, налогланы телевде, инвестиция майданланы озьлчевюнде гьар тюрлю онгайлыкълар кьуулукъланы яратывда пачалыкъны янындан енгилликлер болдурулагьаны гьакъда айрыча эсгермеге тюше. Неде десегиз, алдан берлиде маячылар озьлени харжын онгайлы инвестиция майданлагьа бакъдырмагьа муштарлы экени гьакъда унутма ярамай.

Кемчиликлеге ёл берме тюшмей

ДР-ни Башчысы Сергей Меликов янгы инвестиция проектлени яшавгьа чьгъармакъ мурадта топуракъланы асувлу кюйде пайдаландырывгьа чатакъ салаган кемчиликлени аян этме тюшегени гьакъда кьатты кюйде буварды. ДР-ни Гьукуматына ва ону топуракъ байлыкъларыны ва мюлк масъалалар булан машгьул болагьан министрликге хас тапшурув берилди. Бир нече йыллар алда инвестиция проектлер учун айырылган топуракълагьа баш болуп токътанган инамлыкъдан чькьган далапчыланы кьолундан алып, республика еслигине айландырмакъ учун тийишли чаралар гёрюлежек.

– Далапчылыкъны озьюню учун кьолланмай тураган «Кавказ» деген федерал ёлну ва тюрлюк бойдагьы

шагъарланы, денгиз ягъалардагьы топуракъ пайланы асувсуз кьалган кьысматын тергевге алып, янгы инвестиция проектлер учун пайдаландырыв бугюнню аслу масъаласы, – деди Сергей Алимович. – Кемчиликлени яшырма тюшмей, экономиканы ачыкълашдырывну борчларына гёз юмаганлыкъ зараллы.

Далапчылыкъны якъламакъ гьажатлы

Белгили болгьаны йимик, бизин республикадагьы юрт хозяйствода агъамияты булангьы топуракъларыбызны 80 процентге ювугьу тюрлюк бойдагьы районларда ерлешген. Айтмагьа сюегенибиз, шо топуракъланы агропромышленный тармакъда тувулунган талапланы гьисапгьа алып асувлу кюйде кьолламакъ учун далапчылыкъны якълап гьар тюрлю онгайлыкъланы болдурмакъ мурадта иш гёрмеге тарыкъ бола.

Бугюнлерде Магъачкъалада «Дослукъну уьюнде» озьтгерилген уллу генгешни ортакъчылары гюнлюк низамгьа салынган «Территорияланы ва бизнесни озьюнюнде пачалыкъ озьлчевдеги кёмеклешивню ёллары» деген темагьа байлавлу гьакълашдылар. Уллу бизнесни, финанс-кредит кьурумланы вакиллери, ДР-ни Гьукуматыны Председатели Абдулмуслим Абдулмуслимов, регионну юрт хозяйствода ва сурсат министри Мухтарбий Ажеков ёлдашлар увакъ ва орта бизнесни озьюнюне ян тартып пикуру алышдырды ва гележек учун пайдалы таклифлени арагьа чьгъарып, кьабул этилинди.

Генгешде республикабизны агропромышленный

комплексинде яшавгьа чьгъарылагьан инвестиция проектлени гьакъында Мухтарбий Кьошманбетович эркин кюйде маълумат берди. Озьюню янындан топуракъланы асувлу кюйде ишлетмек учун далапчылыкъ булан машгьул болмагьа муштарлы мадарлы тайпалагьа да пачалыкъ программаланы озьлчевюнде гёрсетилинген акъча маялар булан кёмеклешмеге разилигин билдирди. Шону учун бизнес-проектлени гьазирлейгенлеге де министрликни янындан иштагьландырывну ёллары ахтарыла ва пайдаландырыла.

– Республикабизны аграр тармагьында 300-ге ювукъ инвестиция проектлени яшавгьа чьгъармагьа гёз алгьа тутулунган, – деди ол озьюню гьисап беривюнде. – Буссагъатгьы вакътиде шоланы 14-вю инвестиция проектлени республика реестринде де гьисапгьа алынган. Республикабизны агропромышленный тармагьында маяланы янгы предприятелени кьурмакъ учун харжламагьа тарыкъ. Тезгилерин де янгы кьураллар булан ясандырыв – агъамиятлы масъала. Гъайванчылыкъда, бавчулукъда, ишлетив промышленностда ва озьге мердешли тармакъларда пачалыкъ кёмек гьисапда гёрсетилинген гьар манатны уьстюне дагьы да 4 манат бюджетде тюрлю харжланы кьолламагьа гьаракат этилине. 2023-нчю йылда аграр тармакъда 108 проект учун 2,8 миллиард манатны озьлчевюнде бюджетде тюрлю харжлар да пайдаландырылды. Шолай имканлыкъланы ахтара, танглай туруп, аграр тармакъда да далапчылыкъны пачалыкъны ва маячыланы кёмеклешивню булан якълав арта бара. Шолайлыкъда, сурсат аманлыкъ учун юрюлеген гьаракатда гёрмекли натижалагьа етиш-

меге имканлыкълар яратылынагьаны да озьювге ёллар ача.

Сурсат аманлыкъгьа харжлар кемимей

Пачалыкъ программаларда гёрсетилинген ва шолай да маячыланы харжлары аграр тармакъда аслу гьалда ашамлыкъ ва ишлетив промышленностуну предприятелерин кьурувгьа ва пайдаландырывгьа бакъдырыла. Гетген эки йылны ичинде тармакъны озьдюрювге 1 миллиардгьа ювукъ харж этилинген эди. Шону натижасында чалтикни тазалайган, эт ва акъкьатыкъланы гьазирлейген предприятелер кьурулду. Бугюнлерде айлана якъдагьы кьоллавуланы талапларына гёре ашамлыкъ малланы озьлчевлери ва саняны арта. Уьстевюне, асувлу иш гёреген предприятелерде гьазирленген юрт хозяйствода маллар тыш пачалыкълагьа валютагьа экспортгьа да йиберила. 2024-нчю йыл дагьы да 40 миллион долларгьа мал йиберемеге умут этилине.

Республикабизны юрт хозяйствода кьуулукъчулары гьар тюрлю озьлчевлерде озьгерилген ярмакъ-выставаларда савгъатлы ерлеге ес болагьаны далапчылыкъны озьюню булан тувра байлавлу экени гьакъда унутма тюшмей. Шолайлыкъда, айлана якъдагьы базарларда сатылагьан малланы озьлчевлери кьолайлаша ва багъалары ёрукълашдырыла.

Бу йылгьа да республикабизны аграр тармагьыны асувлулугьун артдырывгьа байлавлу болуп 2,5 миллиард манатны озьлчевюнде пачалыкъны янындан инвестиция акъча маялар айырылган. Шо да далапчылыкъны озьдюрювге бакъдырылгьаны гележек учун инамлыкъны тувдура. Дагьыстанны аграр тармагьына этден, сютден ва авлакъ ниъматлардан, емишлерден гьазирленген малланы кьадарын ва санянын артдырмакъ учун 15 миллиардгьа ювукъ акъча маяланы кьолламагьа гёз алгьа тутулган.

Дагьысын айтмагьанда, янгыз «ДагМясо» деген ихтиярлары дзуландырылган жамиятны 1,5 миллиард манат акъча маялары булан йылда 5 минг тон эт маллар гьазирлейген завод кьурулуп ювукъ заманни ичинде пайдаландырывгьа берилежек. «АлиЯк» деген ООО маячы гьисапда 400 сыйыр сакъланаган ферманы кьуруп ишге салмакъ учун 1 миллиард акъча маяларын харжламагьа токътанган.

Шолайлыкъда, мадарлы далапчылар айлана якъдагьы талапланы да гьисапгьа алып онгайлы ерлени ахтара ва танглай. Регионну бюджетине лайыкълы кьошум этеген агротуризмни озьдюрювге де ёллар ачыла. Янгы ишчи ерлер ачыла ва бюджетлеге гелеген налоглар кьолайлаша.

Къ. КЪАРАЕВ.

Къоччакълыкъны 2 ордени булан савгъатлангъан

2022-нчи йылны февраль айыны 24-ю днюня тарихде эсде къалар гюню деме ярай. Шо гюн Донбасдагъы янгы къошулгъан республикаланы тилевюне гёре, Россия миллетчилеге къаршы хас асгер гъаракатын башлады. Гъаракатны Россияны Савутлу Гючлери юрютдю, бироздан шологъа асгерге чакъырылгъанлар ва гёнгюллю кюйде ортакъчылыкъ этегенлер къошулду. Россияны бары да регионларындан чакъырылгъан асгерчилер озлеге салынгъан борчну намуслу кюйде кютелер. Шоланы арасында дагъыстанлылар да айрыча игитлик гёрсете.

Хас асгер гъаракат башлангъандан берли, Россияны Игити деген сыйлы ат 272 адамгъа берилген, шоланы экевю къумукъ уланлар экени бизин оьктем эте.

Дагъыстанлылар гёрсетген игитлиги учун мингден де артыкъ савгъатлар алгъан. Гъаракат башлангъан биринчи гюнлерден берли ортакъчылыкъ этеген эндирейли Алимпаша Жангишиевге Къоччакълыкъны ордени эки керен берилген.

Алимпаша 1980-нчи йылда Эндирейде тувгъан. Юртдагъы школаны битдирип, хас билим алмакъ учун коллежде охуй. Асгерде ракет бёлюкде къуллукъ этген сонг, ол тюрлю-тюрлю ерлерде ишлеген. Артдагъы 12 йыл агълюсю де булан Ростов областда яшай эди. Хас асгер гъаракат башланып бир айдан дыгъар этип, шо гъаракатда ортакъчылыкъ эте. Январ айны 15-де ону булан телефондан таба байлавлукъ тутма имканлыкъ болду. Бизин арабызда шулай лакъыр болду:

–Ассаламу алейкум, Алимпаша, Гебек сёйлеймен...

–Агъам Руслан айтгъан эди, мени булан сиз сёйлеме сюе деп...

–Башлап сени Янгы йыл булан къутлайман. Сонг да, сен 2 керен Къоччакълыкъны ордени булан савгъатлангъанны

бизин якъдагъылар билмей...

–Мен Ростов областда яшайман, кюйге къарагъанда, маълуматлар онда гетегенге ошай.

–Къоччакълыкъны ордени яхшы савгъат, сенде буса олар эки бар. Не учун берилгенни айтма яраймы, газетни охувчуларын да таныш этейим?

–Язып турма тарыкъ да тюрлю-тюрлю... Айтардай зат да болмагъан...

–Бир зат да этмегенлеге савгъатлар бере деп эшитмегенмен... Сен асгерге дыгъар байлап гелгенден берли, бир ерде къуллукъ этемисен?

–Бу уьюнчю ерим. Башлап мени БАРС-3 деген асгер бёлюкге салды, сонг БАРС-7 дегенине чыкъдым. Гъали Ростовну атын юрютеген 140-нчы полкдаман.

–Не чиндесен ва ким болуп къуллукъ этесен?

–Мен старший сержантман, яяв асгерде чапгъын этеген бёлюкню командиримен.

–Кёп чапгъын этме тюшеми?

–Мени бёлюкюм озкюне салынгъан тапшурувланы толу кюйде кюте.

–Савгъатланы шолар чапгъынлардан сонг тапшургъанмы?

–Нечик буса да айтдырма сюесен... Мен башлап бир ай Запорож областдагъы дав агъвалатларда ортакъчылыкъ этдим, сонг мени

Луганск бойгъа чыгъарды. Шолар бир тапшурувну кюте баргъанда, мени бёлюкюм Врубковка деген юртну боюнда къамавгъа тюшдю. Яшлар тартынмады, миллетчилер башлап биз къолгъа гелер деп тура эди ва есир этмек учун биз чыгъар деп умут этеген янгъа бары да гючюн салып токътады. Тек мен 11 адам да булан биревюлей янгъа, олар орунлашгъан, тек аз адамы къалгъан юртгъа багъып чапгъын этме токъташдым. Миллетчилер эс тапгъанча, юртну алдыкъ ва шонда беклешдик. Украинли миллетчилер 3-4 керен чапгъын этди, тек юртну алма болмады. Биз оланы дагъытдыкъ ва бири-син есир де этип, бир адамыбиз-

ны да тас этмей чыкъдыкъ. Шо давубуз учун барыбызгъа да савгъатлар берди, магъа буса орден тапшурулду...

–Гъали биревю савгъатынгни алгъан кююнню де хабарласангъ ярап эди...

–Бизин асгер бёлюк гёрсетилген бойну миллетчилерден тазалай туруп, Александровка деген юртгъа ювукълашды. Олар бизин асгерлеге яхшы къаршылыкъ билдирди, неге тюрлю бу юртну къолдан чыгъармай сакъламакъны маънасы бар эди. Александровкадан сонг Николаев деген шагъаргъа ёл ачыла. Бизин асгерлер миллетчилени дагъытды, мен башчылыкъ этеген бёлюкге буса бир ерин къоймай юртгъа салынгъан миналарын тайдырмакъ борч салынды. Бир адамымны да тас этмей, юртну къоркъунчу атылтыв алатлардан тазаладыкъ. Бизин ишибизни къыйматлады ва магъа экинчи гезик де Къоччакълыкъны орденин тапшурду.

Бугюнлерде бизин асгер бёлюк Херсон бойда Крынки деген юртну боюнда ерлешген. Буйрукъгъа къарап турабыз... Биз мунда кёп миллет барбыз, гъарибизни озъ байрагъыбыз да бар. Эгер де биз бир ерни миллетчилерден алсакъ, шо ерге байракълар къагъабыз. Башгъалар йимик къумукъланы байрагъын мен де къагъаман...

Мен Алимпаша булан савболлаша туруп, огъар уьстюнлюкню де алып эсен-аман уькюне къайтмакъны ёрадым. Ону уьйде агълюсю ва 4 авлети сагъынчлы кюйде гёзлеп тура.

Гебек КЪОНАКЪБИЕВ.

СУРАТДА: Алимпаша Жангишев.

Хас асгер гъаракатны ортакъчысы булан ёлугъув

«Алдынлыланы гъаракаты» деген Бютюнроссия проектине асасланып, Бабаюрт районну Герменчик юртундагъы орта школаны пионервожатыйы Н. Ханмурзаева ва 6-нчы «а» класны ёлбашчысы Т. Умаханова Украина бойда юрлюеген хас асгер гъаракатны ортакъчысы Завур Бектемиров булан ёлугъув оьтгерди.

Украина бойда хас асгер гъаракат башлангъанда ол гёнгюллю кюйде ватанын якъламагъа гетген эди. Отпусагъа гелгенде, Завур ата юртундагъы школада охувчулар булан ёлугъуп, яшавда инг де асил агълю, ювукъ адамлар экени эсгерди.

Ол халкъ Ватанны якълавчуларыны янын нечик туттагъанны гёрген сонг, яшаву бюс-бютюнлей альшынгъанны гъакъында хабарлады. Яшланы алдында сёйлей туруп, Завур Бектемиров олагъа дав ёлла-

рыны, ёлдашларыны гъакъында, армиягъа барып, ватанны алдындагъы ва адамыкъ борчун кюте герекини, пачалыкъны аманлыгъын сакълап, ону милли къоркъунчусулугъун болдурма тюшегени гъакъда да айтды.

Яш наслуну арасында оьтгерилген ёлугъуву янгыз енгил лакъырлашыв тюрлю, о игитни сёзлеринден, бугюнню тарихи агъвалатланы гертилин билдире эди. Охувчулар игитлер озлени янында яшайгъанны,

къоччакълыкъ, игитлик, Ватанны сюев – булар бары да герти адамы даражасы ва озкюню уьлкесини ватандашы экени гёрсете. Яшлар хас асгер гъаракатдагъы

игитлер учун юреги авруй, олар булан даим оьктем де болалар.

Л. МОЛЛАЕВА,
Бабаюрт.

Тюзлеме тарыкъ затлар кѣп

Гетген яз школаланы битеген яшлары ва оланы ата-аналары булан кѣбюсю муаллимлери экзаменлени вакътисинде башдан гечирген рагъатсыз гъаллар мени бугюн йимик эсимде кългъан. Яшлар экзаменлер береген ерлердеги «гъарасат» гъар бир ягъындан алдын болгъан йимик тюзюл эди.

Биз ЕГЭ-ге бир къадар уйренип де битгенбиз. Бу гезик 9-нчу класны битегенлер береген экзаменлер (ОГЭ) ЕГЭ-ден де бетер эди десем, гъеч янгылыш болмасман. Айтгъанлай да, магъа Жюнгютейдеги, Эрпелидеги школаларда ОГЭ-лени береген «къысас» шартланы шагъаты болмагъа да тюздю. Дѣрт де янлары темир челтирли барулар булан бегетилген абзарланы ювугъуна барып болмай эдинг. Полицияны уллу наряды хас машинлени де салып, биревге де абзар ягъа булан ерлешген ялыкъ бавдагъы скамейкаларда сама олтурма изну бермей эди.

Яшланы тергеп, тюзтюз гийиреген кюйге нечесе яш къарсалав гъаллагъа тарып, нечакъы заман эсин жыйып болмай турду. Телефонланы алып гирмесин, гѣчюрме имкан болмасын деп тергевчулер булай да къоркъув синген яшланы нечакъы инжитди. Къарсалав гъалгъа тарып экзаменни ахырына ерли чыдап болмай чыкъгъанлар да болмай кълмады. Бир берип болмангъанлар уьч керен къайтарып де берди. Шо заман да гъал гъеч башгъа йымышамады. Гъасили, не

башыгъызны аврутайым, адамшавлу торайып да, токъташып да битмеген 9-нчу класлардагъы яшланы билимлерини «жамын» чыгъарывну шу меселде къыставуллашдырмагъа негер гъажатдыр?! Оланы гъарисини хасияты башгъа-башгъа.

Гетген йыл янгыз райондан 200-ден де къолай яш тогъузунчуну битген деп аттестат алып болмай кълды. Демек, олайлар бир ерге де охума тюзюп болмады. Англайман, он биринчини битегенлеге артыкъ талаплар салсынлар. Неге тюзюл, оланы авадан кѣп яны оьр охув ожакълагъа тюзме къасткъылалар. Яхшы охумаса, оьр билимли касбучу болмагъа къыйын. 9-нчуну битегенлеге бир башгъача, суюкюмлю янашыв болмаса яхшы тюзюл.

Гъали эс этмей тюзюлсюздю, 9-нчуну битегенлени аслу пайы 10-11-нчи класлагъа къалмай орта хас охув ожакълагъа тюзмекни онгайлы гѣре. Аслу себеби – ЕГЭ-ни авурлукъларын башдан гечирме суймей.

Яшавлукъ мисаллар шагъатлыкъ этегени йимик, охувчуланы, айрокъда улангъашланы арасында охувгъа гъюнерлиги

бириаз геч ачылагъанлары кѣп къаршылаша. Мактапда 3-леге, 4-леге охугъан яшланы нечеселери оьр охув ожакъланы лап яхшы къыйматлагъа битдирген гезиклер болгъаны белгили. Яшланы хыйлыларыны билимини бек къатып битмеген «къанатларын» къыйыкъсытмакъны заралы кѣп экенни англама заман болгъан!

Мен оьз сынавума къорчуленип айтсам, алдын сенден, менден муаллим оьзю бетге-бетге экзамен ала эди. Муаллимлени айрокъда назик гъислилер, сынаву къолайлары билетдеги соравлагъа тувра жавап береген кююне къарап, ону англав даражасы нечик экенни сезе эди. Нагагъ яш къарсаласа, гѣнгюн алып огъар аз-аз ѳл да гѣрсетмеге бола эди. Жанлы къатнав, жан сезив бар эди. Гъали о ѳкъ. Мен университетте тюзше-

генде орус тил экзаменде 3 алып охумагъа «гъаран гючге» дегенлей тюзген бир къыз бар эди. Ол, гъар затны ичине бек алып, къарсалавлукъгъа тез тарыйгъанны биз артда-артда эс де этдик. Амма ол университетни, гѣрмеген гиши инанмас кюйде, оьр къыйматлагъа битдирди. Оьз касбусуну устасы гъисапта макътавлар къазанып да иш гѣрсетди.

Мен оьзюм экзаменлени, алдын йимик, яшлардан муаллим оьзю алагъан кюйюне къайтармакъны яныман. Яшны да, экзамен алывчуну да тувра къатнап гъаллаша къарайгъанлыгъы ичинде къарсалавлукъ тез уянагъан охувчуланы бир аз буса да базып лакъыр этмеге, шекли соравлагъа жаваплар къайтарывну ѳлларын гъалекленмей излемеге, тапмагъа ругъландырма болагъанын яшав оьзю кѣп

керенлер гѣрсетген.

ЕГЭ-ни къойса да ОГЭ-ни «асталыкъ ва усталыкъ» булан арадан тайдырмагъа герти къастлар гѣрюлсе адиллик уьст гелген деп гъисап этемен. Ярайгъан затмы дагъы мелте йимик чагъындагъы яшланы 9-нчу класдагъы ОГЭ булан шунча аламан башын инжитмеге. Олагъа чы уллуланы ва пачалыкъны ягъындан айрыча аяв да, якълав да тарыкъ. Гъали йимик экзамен берип болмагъан кѣп санавдагъы яшланы «орамда» къоймакъ нечакъы бола буса да уллу онгсузлукъ. Оланы экзаменлерден «адамча» оьтгерип неге ярамай техника коллежлерде, СПТУ-ларда касбулагъа, иш саниятлагъа уйретип чыгъармагъа?!

Мен оьзюм шагъатман, школаланы гъаран битип, шолай охув ожакъларда касбу уйренип нечесе уланлар, къызлар оьз ишлерини усталары болгъанына. Гъатда ѳлбашчы къуллукъланы башын тутма бажаргъанына. Бирдагъы керен айтаман-охувчу яшланы болгъан чакъы аямакъны, тюз ѳлгъа салмакъны бек гъайын этмеге гѣрекбиз. Тюзю, гъалиги охув системада тюзлемеге тарыкъ затлар санавсуз кѣп. Шоланы барысыны да атларын тутуп сѳйлеп йиберсек, лакъыр кѣп узакъ болур...

Абдулла ЗАЛИМХАНОВ.
Буйнакск.

Табиатны тенгсиз савгъаты

Тил илмуну тюзюп тапма, теренлигин сезме, маънасын англама айтардай тынч масала тюзюл. Шо масъаланы уьстюнде ишлеп, тамур тюзюп асрулар боюнда ахтарып, маънасын ачып-чечип берме къарайгъан алимлер де аз тюзюл.

Табиат инсанлыкъгъа тил йимик тенгсиз, зор уллу ва нийматлы савгъат бергенликни яхшылыгъындан адамлар бир-бири булан гъакълашама, оюн-дертин англама болалар. Тилни билегенликден биз нечесе асрулар ал якъда язылгъан китапланы охуубуз. Ата-бабаларыбыз топлап гетген билим хазналар булан таныш болагъандан къайры да, шо англавларыбызны гележек насрулар учун да сакълайбыз. Тил болмагъан буса, инсанлыкъ да болуп битмес эди! Адамланы тил билегенлигинде ажайып болар йимик не тюрлю аламанлар бар экен дагъы?

Тюзюп айтса, адамлар барына да ортакъ бир тилде сѳйлемейлер. Олар тюрлю-тюрлю тиллерде сѳйлейгенни гѣребиз. О тиллер 5 мингден кѣп де артыкъ деп де ѳрала. Ола-

ны арасында бир-бирине къыйышагъан, англама болагъан, къардаш саналагъан тиллер де бар. Бир-бири булан гъеч аралыгъы ѳкъ, англама четим тиллер де бар. Ер юзюндеги адамлар башгъа-башгъа йимик, оланы тиллери де башгъа. Адамланы бир-бирине ошамайгъанлыгъы булан тенглешдирсе, тиллени айрычалыгъы кѣп де артыкъ болуп гѣрюне.

Адамланы тили не себепден башгъа-башгъа экен дагъы? Гелигиз, шу суалгъа жавап берме къарайыкълар. Тиллер де, адамлар йимик, тувма, яралма да, тас болуп, битип кълма да бола. Оланы арасында адамларда йимик бир агълюге гиреген къардаш тиллер де бар.

Биз тувмадан бир тилни яхшы уйренебиз. Шогъар да ана тил дейбиз. Янгы

гламай. Тил булан байлавлу шулай ва башгъа тюрлю гъалланы тюзюп ачып-чечип гѣрсетмекни уьстюнде лингвистика деген илмуну къуллукъчулары чалыша.

Тил де, табиатны заманлары ва гъаллары йимик, гъар даим алышына. Чинк алдын тилдеги сѳзлер башлапгъы маъналарын тас этме башлай. Шолай гезиклерде сѳзню къолланыву узатыла яда буса къолланмай тас этиле.

Ондан къайры да, башгъа, хоншу тиллерден алынып оьз тилибизде къолланагъан сѳзлер де аз тюзюл. Сѳзню айтылышында да кѣп алышынывлар болуп кълмагъа имканлы. Савлай тилни къурулушуна, тизимине, языв къайдасына таъсир этеген алышынывлар да болагъаны белгили.

Аз-кѣп буса да бизге англашылгъаны йимик,

инг алда тилдеги сѳзлени маъналары алышына башлай. Бир сѳзлер тас бола, оланы орнун башгъа сѳзлер тутта. Сѳзлени айтылышы алышына, бир тайпа авазлар башгъача айтылма-чалына башлай. Ахырда да, тилдеги языв къайдалар къорчюсюнден алышынып, тюрленип кълмагъа да бола.

Бу макъалабыз булан гезетибизни гъюрметли охувчуларына, тувмадан анабызны ал увузлары булан саныбызгъа-къаныбызгъа, жаныбызгъа синген, балдай татли сют ана тилибизни, адат-къылыкъларыбызны, асил мердешлерибизни тас болма къоймай, билип, уйренип, оьсдюрюп яшама къаст этейиклер деп айтмагъа сюебиз.

Тилни гъакъындагъы шу ва дагъы да кѣп башгъа къужурлу маълуматланы белгили алим, Россияны илмулар академиясыны член-корреспонденти Владимир Александрович Плунгянны 2010-нчу йыл орус тилде чыкъгъан «Почему языки такие разные» деген китабын охуп билмеге боласыз.

Казим КАЗИМОВ.

Биринчи ерни алгъан

Санкт-Петербург шагъарны универси-тетинде студентлени Халкъара юридический конгресси оьтгерилген. Хумторкъали райондан Россияны ихтиярлар якълав академиясыны студенти Асият Аташева философия права деген секцияда ортакъчылыкъ этип, биринчи ерни алгъан.

Бу уьстюнлюгю булан ону Хумторкъали районну башчысыны къуллугъун заманлыкъгъа кютеген Жамалутдин Юсупов къутлагъан. Ону ата-анасына, муаллимлерине баракалласын билдирген.

– Бизин районда билим берив тармакъ натижалы кюйде чалышагъанны билебиз. Охувчулар даим школада ва республика оьлчевде юрюлеген олимпиадаларда алдынлы ерлени ала. Асият етишген уьстюнлюк буса оьр даражада деп айтма ярай. Школаны битдиреген охувчулагъа оьзюню билимлери булан Асият нечик уллу уьстюнлюклеге етишме болагъанын гьрсетди. Охувчу яшлагъа да шо даражагъа етишмек учун къаст этме герек. Сизге уьлгю бар,–деп билдирди ол, биринчи ерни алгъан Асиятгъа гюл байлам ва гьюрметлев грамота тапшура туруп.

Я. БИЙБОЛАТОВ

СУРАТДА: Асият Аташеваны къутлайгъан вакъти.

Гюнагъын тазаламакъ, гюнагъдан да авур

Айыпдан къоркъ, азапдан къоркъма деген айтыв бар. Айып болсун, гюнагъ болсун яда гери урулагъан иш болсун, адам инг башлап янгыз оьзюне тюгюл, айланасындагъылагъа да, ювукъ адамларына да зарал гелтирме болагъанын унутмагъа тюшмей. Мал-матагъ заралдан эсе, юрек яралар адамны ругъдан тюшюре, къыйналта. Айыплы, гюнагълы ишлерден яш наслуну, оьсюп гелеген яшёрюмлени къорумагъны гъайы да бизин ата-аналаны, уллуланы уьстюне тюше.

Ярамайгъан осал ишлени гъакъында яшлар булан сэйлей турмагъа, англагъа да герек. Осал ишлеге ёл береген яшлар, уллу бола туруп, жинаятчы ишлени этмеге тартырмайгъан да бола. Тек гъар тюрлю себеплеге гёре оьрюм яшланы арасында гюнагъ ишлер этгенлер чи нечик де, жинаятчы ишлеге къошулуп къала. Балики, оланы кёбюсю оьзю этген ишге законну алдында жавап бермеге герекни билме де билмейдир. Бирлери яшлыкъ этип, кеп чекмеге, башгъалары бир тюрлю муратны алдына салып оьзлер де билмейген кюйде жинаятчы ишлени этмеге де бола. Тек законну билмейгенлик, жаваплыкъдан къачып болагъанлыкъ тюгюл.

Дагъыстан Республиканы ич ишлер министрлиги гъар тюрлю жинаятчы ишлени этген оьрюм яшлар уллулар йимик законну алдында жавап бережегин эсге сала. Мисал учун 14 йыллыкъ чагъына етишген яшлар да Россия Федерацияны Уголовный кодексине гёре законну бузгъаны учун такъсырлана.

Россия Федерацияны Уголовный кодексине 20-нчы статьясыны 2-нчи бёлюгюне

гёре 14 йыл битген чагъындагъы яшёрюмлер жинаятчы ишлеге гёре жинаятчылыкъ жаваплыкъгъа тартыла.

Жинаятчы ишлени яшёрюмлер оьзлер англамайгъан кюйде билип-билмей, болгъан ишин ата-анасындан яшырмакъ учун да этеген гезиклер бола. Мисал учун, яшёрюм телефонун оьзюню гъайсызлыгъындан тас этгенде, ата-анасы къайнашагъанындан къоркъуп, телефонун урлагъан яда алдатып алгъан, тонагъан деп башгъалагъа ялгъан яла ялмагъа бола. Шолай гезиклерде ата-аналар полициягъа барып арза яза. Россия Федерацияны уголовный кодексине гёре буса ялгъан яла ябыв учун такъсыргъа тартылмакъ бар. Шолай ишни этген яш башгъаланы айыплап гюнагъ къазангъандан къайры да, жинаятчы иши учун такъсырлана. Ата-анасыны юреклерин ачытдыра, оьзюню намусуна дамгъа сала, агълюсюне зарал гелтире.

Школаларда, башгъа охув ожакъларда атылтагъан алатлар салынгъан деген ялгъан къоркъутувлар булан нечесе гезиклер билим берив гъаракат бёлюнген. Тергейген къурумлар, полицияны къуллукъчулары негъакъ

авара болгъан. Натижада бу ишлени кёбюсю гезиклерде школада дарслар юрюлмесин учун яшёрюмлер биле туруп ялгъан маълумат яйгъаны белгили болгъан. Бары да гезиклерде булай жинаятчы ишлени этген яшёрюмлер тутулгъан ва жавапгъа тартылгъан. Янгыз шолай ишни этген яшёрюмлер оьзлер такъсырлангъандан къайры, ата-анасына илыкъма, гечмекни тилемеге борчлу болгъан.

Шолай ишлерден сакълансын учун яшларда инг биринчилей ата-анасына инамлыкъ болмагъа герек. Къайсы ата яда ана яшына зарал гелгенге, такъсыргъа тартылгъангъа рази бола, яда ёл бере? Ата-анасына гелип болгъан ишни къоркъмай англагъа оьзлеге инандырып, болагъан кюйде тарбияламагъаны уллу маънасы ва хайыры бар. Яшлагъа акъырып-къычырып, гъатта токъалап, тёбелеп тарбия бермеге бажарылмай. Къыйынлыкълардан бирче, бир-биревге инанып оьтмеге, масъалаланы чечмеге герек.

Гюнагъын тазаламакъ, гюнагъдан да авур экенин унутмагъыз!

П. БЕКЕЕВА.

Чагъы етишген гъар улан эл намусун кютмеге чакъырылагъан адат. Муна шолай гюн етишгенде жюнгютейли улан Исмайыл Абдуразаков да декабрни 1-нде асгер борчун кютмеге Будёновск шагъардагъы вертолёт бёлюкге гелген.

Ондан алда Исмайыл фермер хозяйство ачып тезден берли чалышагъан атасы Ибрагъимге гиччи чагъындан берли авлакъ ишлени кютмеге шайлы кёмеклер этип тургъан. Техниканы ишлетмеге де 12 йыллыкъ заманындан тутуп уьйренген.

– Исмайыл ёкълу хыйлы ишлерим «акъсап» тура. Ол ер сюрмеге, чачывлукълагъа къуллукъ этмеге уллу адам йимик бажарагъан болуп тура эди.

Иш булан чыныкъгъан яшлар негер де чыдамлы бола. Шону учун Исмайылдан юрегим парахат, асгер борчун гъеч айыпсыз кютме амал этежегине мен инанаман, – дей Ибрагъим.

Исмайыл 2021-нчи йыл ата юртундагъы школаны 11-нчи класын битген. Буйнаскидеги институтну юристлер гъазирлейген факультетини 2-нчи курсунда заочно охуй эди.

Янгы йыл болгъунча Ибрагъимге къошулуп уьч ёлдаш Будёновскиде болдукъ. Яшлар, шону ичинде Исмайыл да асгер антны береген гюн уллу жыйында ортакъчылыкъ

Антына амин улан

да этдик. Эсгерилген асгер бёлюкде шо гюн ант берген 100-ден де къолай уланланы ара-

сында 17 дагъыстанлы да бар эди.

Онгайлы мюгълетден пайдаланып, биз Исмайыл къуллукъ этеген ротаны командири капитан Лабзов булан лакъры да этдик. Ол англагъан кюйде, асгер антындан сонг яшлар гъар тюрлю бёлюклеге къуллукъ этмеге бакъдырылажакъ. Уьлгюлю низамы, техникадан къолай англаву бар уланланы бир гюбюн ериндеги бёлюкде къояжагъын, олайланы арасында Исмайыл Абдуразаков да бар экени командири разилик булан эсгерди.

Сонг ол яшланы яшавундагъы булай агъамиятлы гюн гелип къарагъаны учун Исмайылны атасына баракалла сёзлер айтды, оьзю къатнамагъа кимге де ачыкъ экени англагъа ва оьзюню телефонун да берди, сэйлеп гъалны биле турмагъаны маънасы барны айтды.

Исмайыл ва огъар ошагъан оьзге уланлар Ватан борчун намусу кюйде кютежегине, берген антына амин болажагъына инамлыкъ бар.

Абдулла ЗАЛИМХАНОВ.

СУРАТДА: Исмайыл (солдан онгъа), ону атасы Ибрагъим, асгер бёлюкню капитаны Лабзов.

Хасавюртда ана тиллеге 3 сагъат бериле

Ана тиллени масъаласы Дагъыстанда аслуларындан бири болуп токътагъан. Республикадагъы 30 тилден он уъчевю школаларда охула, шо тиллерде берилишлер бола, газет-журналлар чыгъа. Буса да орус тил, демек, бир вакътидеги милли аралыкъланы болдурагъан тил дагъыстанлыланы да аслу тили болуп бара. Шолай айтмас эдим, эгер де юртларда да, агълюлерде де орус тил кеп къолланагъан болуп турмай буса.

Газетни редакциясына гелеген кагъызларда да, юрюлеген «дѳгерек столларда» да шо гъакъда кеп айтыла, тек алышынагъан зат ѳкъ.

Мен лакъыр этген, Хасавюртда М.Горькийны атындагъы гимназияда къумукъ тиллени дарсларын береген Муъминат Басханова ва Юлдуз Гъажаматова да шо масъалаланы гѳтерди.

Яшланы 80 проценти ана тилин билмейлер...

– Хасавюртда да, башгъа ерлерде йимик, ана тиллеге 2 сагъат берилеми?

Муъминат Басханова: – Шагъарда гъал бираз къолай, ана тиллеге жумада 3 сагъат бериле: 1 – язъ ва 2 – адабият. Эшитебиз юртларда 2 сагъат деп, тек шагъарда юртлардан эсе кеп орус тилде сѳйлене. Балики, шону учун этгендир. Кеп миллетли шагъарланы барында да шолай гъал бар.

Мен башлапгъы класдагъы яшлагъа дарс бермен. Янгы дарсгъа гелгенде къумукъ яшланы 80 проценти тилин билмейлер, неге тюзюл ата-анасы да билмей ва уйде даим де орусча сѳйлене. Башлап дарсгъа гелген 15 яшны арасында 5-6 яш биледир тилни, бирдагъы яртысы англай, тек сѳйлемей, къалгъаны бир зат да билмей. Башлап сѳйлеме уйретейик, сонгъ язъгъа чыгъарыш деп ишлейбиз. Гъар дарсда бир сѳз уйренсе де къолай деп, яшлагъа даим де англагып турабыз. Школада уйренген сѳзлени олар уйде айталар, шону булан ата-анасы да тилин билеген кюню тергейген болуп къалабыз. Яшлар бир янгы сѳзю билсе де сюкнелер. Ана тилни уйренмек учун уъч сагъат да недир, шо заманны ичинде нени англагып бола?

– Тюзюн айтсакъ, бары да зат ожакъдан башлана?

– Озокъда, агълюден башлана, уйде ана тилинде сѳйленмесе, яшлар къайдан билсин? Балики шо масъала алда да болгъандыр, тек йилыкъ каникулланы вакътисинде яшлар юртлагъа, уллуланы яда къардашларыны янына йибериле эди. Тил уйренип геле эдилер. Гертисин айтса, гъали юртларда да орусча сѳйлене.

Юлдуз Гъажаматова: – Ана тиллени масъаласын агълюден башлама герек деп айтсакъ да, шогъар федерал олъчевде къаралма да тюзю. Шо яндан алгъан-

да артдагъы йилларда таман чакъы ишлер этилип де тура. Мисал учун, артдагъы 2 йилны ичинде Дагъыстанны билим берив ва илму министрлигини сиптечилиги булан ана тиллерде кеп савнадагъы китаплар чыгъарылгъан. А.Тахо-Години атындагъы педагогика институту гѳрсетив пособиелер чыгъарып тура.

Алдындагъы йилларда «Просвещение» деген издательствода дагъыстанлыланы 6 тилинде башлапгъы класда охуйгъан яшлагъа 54 тюрлю китаплар ва пособиелер чыкъды. Гъали 5-9-нчу

ва маданияты булан бирге тарбияланмагъа герек деп ойлашаман. Тергевлер гѳрсетеген кюйде, ана тилин яхшы билеген адам башгъа миллетлини тиллерине де абур эте.

Яшланы телевизор «тарбиялай»

Муъминат Басханова: – 3-4 йил алда биз ана тиллени клас журналларын къумукъ тилде толтура эдик, гъали – орусча. Шу ерде де тиллеге янашыв алышынгъаны гѳрюне.

Бирдагъы янындан да, тилни уйренив яшдан башлана. Шону учун да гиччи яшлагъа ана тилинде мультфильмлер, китаплар, оюнлар чыгъарма, концертлер гѳрсетме ва тергевюн тартагъан йырлар язма, гиччи яшлагъа чыгъагъан журналланы ѳлбашчылары яшлар булан ѳлугъувлар ѳтгерме герек бола. Яшлар

Ана тилинден эсе, ингилис тилни яхшы билелер

Муъминат Басханова: – Мен яшлар дарслагъа гелген биринчи гюнюнден тутуп, олар булан атив сѳйлеймен, олар аслу гъалда башлап орусча сѳйлеп туралар. Дарсланы орусча башлап, сонгъ къумукъ тилге чыгъабыз. Шолай этмесек, олар дарслардан уркмек бар. Башлапгъы дарсларда мен олар булан къумукъча сѳйлейгенде, тыш пачалыкъны тилинде сѳйлейген йимик, магъа ингилис тилде жавап бере эди.

– Дарслагъа гелме башлап, сонгъ гелмей къалагъанлар боламы?

Юлдуз Гъажаматова: – Бир-эки яш бола къыйналагъан дарсларда. Башлап тайса да, сонгъ ѳзлер гелелер. Школаны битгенче дарслагъа юрюп туралар.

Муъминат Басханова:

мейбиз, шоланы дарсларда этебиз.

Юлдуз Гъажаматова: – Яшланы ана тилге муштарлы этебиз деп белгили адамланы чакъырабыз. Бираз алда Муъминат Басханова Дагъыстанны халкъ шаири Расул Гъамзатовгъа багъышлангъан семинар этди. Мен буса Россияны язъвчуларыны союзуну членлери Женнет Мусаева ва Гѳгюрчюн Атаева булан ѳлугъув ѳтгердим. Шо ѳлугъувгъа шагъардагъы бары да къумукъ тиллени муаллимлерин чакъырдыкъ, къумукъ газетни журналистлери де гелген эди. Шигърулар охулду, гѳрюнюшлер этилди, йырлар йырланды. Демек, яшлагъа таза къумукъча сѳйлейгенлер ва асарлар яратагъанлар булан ювукъдан ѳлукъма имканлыкъ болду.

Масъалагъа тергев этсе, гъалны алышдырма бола

– Яшларыгъыз конкурсларда ва олимпиадаларда ортакъчылыкъ этеми?

Юлдуз Гъажаматова: – Бирин де къутгъармай ортакъчылыкъ этебиз. ѳтген йылдаш-нчикласны охувчусу Алим Абдуллаев къумукъча шигъру охувдан муниципал тиретни утуп, республика ѳлчевдеги конкурсда 3-нчу ерни алды. Мени охувчум буса шагъар конкурсда 2-нчи ерни къазанды.

Муъминат Басханова: – Школа олимпиадалар бола, конкурслар бола, озокъда, биз оларда ортакъчылыкъ этме герекбиз. Ортакъчылыкъ этгенден сонгъ утгъанны да сюебиз. Шону учун да яшланы яхшы гъазирлеме къаст этебиз. Башгъа школаланы муаллимлеринден уйрениген затларыбыз да бар, олар бизге гелелер. Бары да шагъардагъы школаланы къумукъ тиллени муаллимлери бир-биревню дарсларында болабыз, семинарлар ѳтгерге бусакъ, кѳмеклешебиз. Шагъарда аслу гъалда 3-нчу, 7-нчи ва 10-нчу школалар «къумукъ» школалар деп гъисаплана. Аслу чаралар да шоларда ѳтгериле. Бизге 3 номерли школада къумукъ дарсланы юртеген Зайнап Гъажалиеваны кѳмеги тиймей къалгъан бир чарабыз ѳкъдур. Кеп савболсун!

Шолай, гъар ерден бир кѳмек этилип турса, гъар агълю ѳзлени авлети ана тилин билсин деп гъай этсе, пачалыкъны янындан да янашыв алышынсак, биз де къаст этсек, гъалны алышдырма бола.

Лакъырлашывну язгъан Гѳбек КЪОНАКЪБИЕВ.

Юлдуз Гъажаматова (солда) ва Муъминат Басханова охувчу яшлар булан.

класлар учун да гъазирлене. Бизин чакъда-чакъда билимлерибизни камиллешдирме йибере.

Тек ана тилни агъамиятлыгъы йил сайын осаллаша. Уллулар да сѳйлейгенде кеп орус сѳзлер къошуп сѳйлей. Милли маданиятгъа, тилге, китаплагъа гъаваслыкъ кемиген.

Алда университетде тюрлю-тюрлю миллетлени бѳлюклери бар эди, гъали олар бирлешдирилген. Шо тиллени муаллимлери болуп ишлемек учун охума тюзюгенлер де аз. Орус-дагъыстан бѳлюкню битгенлени арасындан алына ана тиллени муаллимлери. Айтагъаным, школада да ана тиллеге бакъгъан ишлер осал юрюлсе, бек уллу кемчилик болажакъ. Ана тилни сакълауда школадан болагъан затны толу кюйде этме сюебиз.

Дагъыстанда орус тил миллетара тил болуп токътагъан. Яш буса ѳзюню ана тилин билмеге, ана тилинде, ѳзюню адатлары

булан ана тиллени байрамларындан къайры, башгъа заманда да ѳлукъма ярай. Дагъы да айтсакъ, китаплар савгъат этип тилге гъаваслыгъын артдырма тюзюедир.

Юлдуз Гъажаматова: – Ана тиллеге тергев аз экенин бирдагъы мисал гелтирип айтма сюемен. ѳр класларда ата-аналаны да, муаллимлени де тергевю ЕГЭ-леге багъа. Яшланы къаныгъывлу кюйде охума тюзюме тарыкъ предметлеге «еге», адамлар тутуп, уйлерине барып да билимлер алдыра.

– Бирлери ана тил дарсланы борч экзамен этип ЕГЭ-ге къошма герек деп де айталар...

Муъминат Басханова: – Буссагъат шогъар яшлар гъазир тюзюл, Айтып гетгеник йимик, ЕГЭ-ни алдында оланы гъайы охув ожакълагъа тюзюгенде тарыкъ предметлеге бакъгъан. Ингилис тилни айта бусагъыз, шо да борч экзамен тюзюл.

Уйренмеймен, дарслагъа гелмеймен дейгенлер де болмай. Биринчи класдагъылар чы сюкне туруп гелелер, неге аз дарслар бола дегенлери де бар.

– Дарсларда янгыз язъв охув булан машгъулмусуз яда къумукъларда унутуп барагъан оюнланы, адатланы, эсги сѳзлени уйретемисиз?

Муъминат Басханова: – Шолар барысы да охутув программаларда бар. Бизге артдагъы йилларда атив онгарылгъан янгы китаплар гелген. Гъалиги китапларда дарслар бѳлюк-бѳлюк этип салынгъан: Ватан, табият, тарбия... Китаплар толу гелмесе де, бар ва шоланы етишдирип ишлейбиз. Янгыларын дарсда яйып, сонгъ жыябыз, эсгилерин уйге де беребиз. Уйге ишлер берсек де, дарсларын олар ата-анасындан эсе уллатасы яда улланасы булан этелер, тек ѳзлер айтардай бажармайлар. Уйге къыйын дарслар бер-

Ана исивюн берип бажаргъан

Гъар авлетни яшаву ананы иржайывундан, татли сёзюнден башлана. Ананы сюювю, ону къакъакъ йырлар йырлагъан асил тавушу, къучакълаву, гъар авлетни эсинден бир де таймажакъ. Бары да яш оъзлеге бу дюнъяны ачгъан аналаны гъакъ юрекден сюегенге шеклик ёкъ.

Биз бугюн сизин булан таныш этмеге сюеген тиштайпа, оъз авлетлерине чи нечик де, улан-къардашлары гечинип, олардан къалгъан яшлагъа да оъз анасыдай болуп бажаргъан, олагъа да оъз сюювюн етишдирмеге болгъан. Сайида Зубайлова – яш тиштайпа. Шогъар да къарамайлы, ол оъзюню эки де къызын, уллу улан-къардашыны уъч де уланын, гиччисини бир уланын аякъгъа салмагъа бажаргъан.

Сайиданы къысматы бек къыйын болгъан. Ол эрге барып, бир къыз тувгъан сонг, яшаву тюзелмей, айрылмагъа борчлу бола. Оъз авлетин оъздюрегени гъайында ол тюрлю-тюрлю ерлерде ишлей. Ону гиччи улан-къардашы Арсланбек асгерге гетген ерде орус къатын да алып яшай. Бираздан олагъа улан тува. Ону да алып, Арсланбек ата юртуна къайтмагъа борчлу бола. 2005-нчи йылда Арсланбек гечине, 6-йыллыкъ уланы Камил буса Сайидагъа къала. Оъзюню къызы булан бирге Сайида ону да оъз авлети йимик сюе ва гъайын да эте.

Сайиданы улан-къардашы Арсланбек гечинип, 4 йыллар оътгенде уллу улан-къардашы Муратбек де аврундан оъле. О заман Муратбекни уъч

уланы болгъан: Зубайыр, Жабрайыл ва Микайыл. Лап гиччисине 6 айлар бола болгъан. Уъч де уланын анасы авлетлерин де къюп, аглюден гете. Олар да Сайидагъа тарбиялавгъа къалалар. Озокъда, яш башы да булан Сайидагъа оланы оъздюрге, аякъгъа тургъузмагъа, тюз ёлгагъа салмагъа тынч болмагъан. Огъар ону анасы Бакътун да кеме этген.

Оъзю жагыл экенге толу уяглюсю де болсун деп, Сайида бирдагъы эрге чыгъа. Тек онда да ону яшаву тюзелмей. Къучагъында гиччи Самира да булан ол атасыны ожагъына къайта. Шо замандан берли ол оъзюню яшавун къызларына ва улан-къардашларындан къалгъан уланлагъа багъышлай. Олар ону барысы да оъз анасындан артыкъ сюелер, огъар ана деп айталар. Камил эс тапгъан, уйленген, оъз аглюсю, эки авлети де булан яшай, буссагъатда да бары ишин анасына сорап, ону насигъатларына гере эте.

Биревю уъч улан буса Сайиданы гёрмесе туруп да болмайлар. Оланы ол кеп гиччилейин оъздюрген, Зубайыр ва Жабрайыл бугюнлерде школары да битдирип, охув ожакъларда охувун узаталар, Микайыл буса

9-нчу класда охуй. Зубайыр юрта, Сайиданы янында экенге бек шат, уйге къайтгъаны булан анасын излей, ол уйде буса парахат бола. Жабрайыл буса Ставропольда охуй ва Сайидадан арекде экенге къыйнала. Оланы гъариси Сайиданы гъакъ юрекден сюелер. Ол оланы оъздюрегенде къыйналгъан кюню уллу бола туруп англайлар, гележекде ону къыйналмагъа къоймажакъгъа сёз бергенлер.

Шолай, оъз авлетлери булан бирче Сайида улан-къардашларыны яшлары да оъзюне исиндирип, олагъа ана сюювю бермеге бажаргъан. Яппа-яш кюнде оъз яшавун шолагъа багъышлагъан. Олай аналагъа сав заманында эсделик салмагъа тийишли.

Сайиданы башында гъали де кеп уллу намуслар бар.

Оъзюню къызлары да, уланын да уйлендирме, уй-эшикли болсун учун къол узатмагъа герек. Шону таза юреги, асил ана гъислери саялы яшавунда гюч-къуват савгъат болур деп ойлайман.

Сайидагъа яшавунгуну маънасы недир деп сорагъанда, ол гезюнде гезьяшлары да булан: «Мени яшавум – мени авлетлерим, магъа аманатгъа къалган уланларым», – деп жавап берди.

Биз Сайидагъа гележекде сабурлукъ, савлукъ, авлетлери насипли болмакъны ёрайбыз. Гъар ананы авлетлери насипли болса, аналар да шат болажакъгъа шеклик этмейбиз.

Гёзел ГЪАСАНОВА,
Бабаюрт.

СУРАТДА: Сайида – авлетлери булан.

Валентина Гъажигишиева Бабаюрт районну лап да йыракъда ерлесген Янгы Хаса юртунда медсестра болуп ишлейгенли 47 йыл бола. Бу иште ол 1976-нчы йилны апрель айыны башындан тутуп чалыша. Ону загъмат книжкасында лап шолай деп азылгъан.

Валентина Гъажигишиева – оъзю юреги авуп танглагъан касбусуна амин болуп ишин къургъан сынаву къуллукъчу. Ол медсестраны касбусун танглап, савлукъ сакълав тармакъда ишлемеге гиччиден сюйген. Неге туюл, лап гиччи чагъындан ишине берилип къаст этеген анасына сукълангъан. Айтагъаным, ону анасы Анастасия Никитична Лыткина савлай омырюн медицина тармакъда чалышгъан бай сынаву булангъы медсестра болгъан. Ат туягъын тай басар дегенлей, Валентина да анасыны ёлун танглап, яшавун савлукъ сакълав тармакъ булан тыгъыс кюйде байлагъан.

Ол 1956-нчы йылда Бабаюрт районну Тотаюртунда тувгъан. Юртдагъы школада 8 класны охуп битдирип, охувун Каспийск шагъардагъы медицина училищеде давам этген. Оъзю

«Бизин Валя»

сюеген касбугъа ес болуп, загъмат ёлун Янгы Хаса юртда башлагъан. Озокъда, арадан гетген йылланы узагъында ону ишинде кеп агъвалатлар болгъан. Гъар гюн иште барагъан ФАП-ны бинасы янгы шартлагъа жавап береген кюйде алышынгъан. Оъзю Валентина Гъажигишиева да яшлары багъагъан медсестра гъисапда юртлуларыны ва иш ёлдашларыны арасында уллу абур ва сый къазангъан.

Гъар медицина къуллукъчу аврувну юрегинден сезме гереки ол яхшы англай. Айрокъ-

да гиччи яшлары багъагъан медицина къуллукъчулагъа. Валентина ишине бир гюн де сувукъ-салкъын янашмагъан, айсениликге ёл бермеген. Ол гиччи яшлагъа заманында тийишли прививкалар ва уколлар эте. Ата-аналаны арасында генг кюйде англагъы иш юрте. Заманында тийишли болагъан чаралар гёрсе, къайсы аврувну да алдын алып болагъанын билдире.

Йылы сёйлесе, йылан да чечер кебин дегенлей, Валентина аврувгъа исси иржайыву ва

илиякълы кюйде янашып, гиччипавланы гёнгюн алып, ругъун гетере. Къыйынлыкълагъа чул бермей, бойнуна алгъан борчларына уьстенсав янашмай, бирев де танкъыт этип болмайгъан кюйде кюте.

Оъзюню ишинде уллу савгъатлар да къаравулламай. Лап да уллу савгъат огъар авруйгъан яшны иржайыву, ону ата-анасыны баракалласы болуп токътай. Валентинаны атына да алгъышлар ва баракалла сёзлер аз айтылмагъан.

Ол оъзю сююп ва ушатып, хасалы улан Ханмурза Гъажигишиев булан татывлу ва берекетли уй-эшик къургъан. Аглюде 3 улан оьсген ва тарбиялангъан. Бугюнлерде ону яннавурунда кеп сюйген аглюсю ёкъ. Ону яшав ёлдашы гечингенли, арадан 8 йыл оьтген. Амма ону аркъа таяву болуп уъч де уланы бар. Ана олардан сююне ва оланы авлетлеринден къувана. Валентина оъзю орус миллетни вакили болса да, бал татып тап-таза къумукъ тилде сёйлей. Юртлулар да огъар кеп сююп Бизин Валя дейлер.

Бэлла ГЪАЖИГЕЛДИЕВА,
Россияны журналистлерини
союзуну члени.

СУРАТДА: В. Гъажигишиева.

Зайира МАГЪМУТОВА:

“Сав болажакъгъа инанмагъа герексиз!”

Зайира Надирбековна Магъмутова – врач-онколог, «Здоровье» деген медицина центрны директоруну заместители, оър категориялы врач, Дагъыстанны ат къазангъан врачы, ДР-ни савлукъ сакълавуну отличниги, 2004-нчю йыл – Россияны инг яхшы онкологу.

Зайира Надирбековна Магъмутова Магъачкъалада, уллу дос аглюде оьсген. Ону эки эркъардашы ва эки къызардашы бар. Анасы муаллим, биологиядан дарслар юрюте. Зайира башлап ДГУ-ну тыш тиллер факультетине тышме умут эте, тек атасы алим, тарихчи Надирбек Дестебеков къызына: «Бугюнге ерли бизин тухумда врачлар ёкъ эди, сен биринчи болажакъсан», – деген. Зайира атасыны сёзюне къаршы чыкъмай ва медицинститутну танглай. Мунда биринчи гюнлеринден тутуп медицинаны къайсы тармагъында ишлежиге мекенли токъташа. Бир гюн оланы лекциясы болмай къала, барысы да жыйылып китапханагъа бара, Зайираны къолуна Борис Патерсонну онкологиягъа байлавлу язгъан охув китабы тыше. Ортасындан ачып охума башлай ва авторну: «Амалсызлар, рақдан оьлмей болгъан буса, дагъы да нече йыллар насипли яшар эди», – деп язгъан сёзлерине уруна. Муна шо мюгълетден тутуп, ол врач-онкологну четим ёлун танглажакъман деген ойгъа гелген.

Институтда охуйгъандан берли, Зайира химиотерапиягъа айрыча тергев бере. Бир-бир гезиклерде препаратлар рақ клеткалагъа тез таъсир этме башлай ва авруйгъан адамны гъалы хыйлы замангъа къолайлаша. Жагъил студентка шону булан байлавлу ахтарывларын дагъы да узатма тарыкъ деп гъасил чыгъаргъан.

Ординатураны Зайира онкология диспансерде, Агъмат Убайдуллаевич Нуров башчылыкъ этеген клиника онкологияны кафедрасында битдире, сонг шонда химиотерапия бёлюгюнде ишлеме де къала.

15 йылгъа ювукъ диспансерде загъмат теге туруп, Зайира аслу гъалда авруйгъан яшлагъа къарай. Ол конференциялагъа, симпозиумлагъа, съездлеге бара, онкология булан байлавлу бир янгылыкъны да къутгъарма скоймей. Шолай гезикли съездлени бирисинден сонг ол яшланы багъагъан онкология бёлюк уллулардан айрыча болма герек деген ойгъа тышюне. Гъали ону къасты булан яшлар учунгъу кеп тармакълы больницада онкология бёлюк ачылгъан.

Рақ... Къайсыбыз да яшавубузда гъар тюрлю къайдаларда шо къоркъунчу аврувгъа къаршы болгъанбыз ва онкологиягъа тарыгъанланы багъыв оьтесиз къыйын ва даим уьстюнлю, яхшылыкъ бу-

лан битеген загъмат тюрлю экенин барыбыз да англайбыз. Зайира бугюн де рақдан авруп, яшавдан гетегенлени гъарисине бек къыйнала. Ол оьзюне биринчилей бакъма тышген яшны эсге ала. 1998-нчи йыл. Дербентде турагъан 10 йыллыкъ улангъаш-классны лап яхшы охувчусу. Гъасиликалам, гъакъылтёбе... Врачлар нечакъы да къаст этсе де, аврув оьрчюкме башлай. Зайира ону ахырнчылай гёзлери юмулгъанча янындан таймай тура ва гиччипавгъа бир кёмек де этип, бир затны да алышдырып болмайгъанына талчыгъып йылай...

– Палатадан палатагъа юрюп, аврувланы уьстюне барагъанда, мен оьзюме олар рақ аврувгъа тарыгъаны гъакъында унутмакъ деп талап салгъанман. Мени учун гъариси адатлы авруйгъан адам, балики олагъа, оьзгелерден эсе бир аз башгъачалай, айрыча исси кюйде янашма тийишлидир. Мен олардан не аврув булан авруйгъанын яшырмайман ва шону бизге бирче енгме тышежегин англатаман, дарманлар нечик къолланагъанын, къаркъараны рақгъа къаршы нечик кюйлеме тарыгъын даим айта гелемен. Муна шо заман яхшы натижалагъа етишмеге умут бар. Бизин клиника булан байлавлу гъу ёкъ буса да, мен биревню де къабул этмей къоймагъанман ва гъарисине: «Сиз сав болма боласыз! Рақ-гесилген тере тыгюл! Сиз инанмагъа герексиз!» – деген аслу оюмну етишдирмеге къарайман.

Зайира бир нече йыл Москвадагъы поликлиникада онколог болуп ишлеген, уьлкени тахшагъарында рақны багъыв нечик шартларда къурулгъанын гёрген, осал ва яхшы янлары эс этген, оьз таклифлерин берген. Сынав топлап, ондагъы къайдаланы ахтарып, Магъачкъалагъа къайтгъан.

Гъатта бир нече йыл аляжкъа рақны бир тюрлю тайпаларына къаршы эм табылмай, врачланы аврувгъа кёмек этмек учун имканлыкълары аз эди, бугюн буса иммунотерапияны препаратлары адамгъа, гъатта аврув оьрчюген даражасында да дагъы да 5 ва артыкъ йыл яшама имканлыкъ бере – шо уллу уьстюнлюк. Шо зор илму ахтарып чалышывну натижасы – гъар 2-3 айда янгы химиопрепаратлар чыгъа, шолар буса рақны енгме ёллар ача.

– Гъали тыш уьлкели алимлер адамны онколо-

гиягъа тарыгъанлыкъын къаныны анализлерине гере токъташдырмакъ учун ахтарывлар юрюте. Биз буса бугюн аврувну барлыкъын эрте билмек учун аслу гъалда скрининг программаланы къоллайбыз. Чагъы 40-йылдан оьтген къатынгишилеге йылда эки керен сама маммография этмеге герек, гинекологда тергеме тарыкъ. Бу масъалада бирдокъ да гъайсызлыкъ этмеге ярамай. Аврув тез токъташдырылгъан сайын, шону бакъма да хыйлы тынч болажакъ. Кеп зат сизден оьзюгюзден гъасил бола. Ондан къайры, 15-20 йыллар алдын бизин гъалиги йимик дарманларыбыз ёкъ эди. Илму ахтарывлар бир ерде токътап турмай, алгъа юрюй.

– Бир де унутма болмайман. Бир гезик уьстюме Ботлих райондан беш яшы булангъы жагъил къатынгиши гелди. Ол тешюндеги шишиклер эки йыл инжитип турагъанын хабарлады. Къайда, кимге барагъанын билмеген. Тек ол кёмекни кеп геч излеме урунган эди... Гъали хыйлы зат башгъачалай. Бираз алда жагъил адам булан ёлукъгъан эдик. Беш йыл аляжкъа ону къаркъарасында рақ клеткалар табылгъан болгъан ва огъар операция этгенлер. Шондан сонг врачлар айтагъан низамны къатты кюйде юрютуп тургъан, муна гъали тергевлер гёрсетеген кюйде, огъар къарсалама себеплер ёкъ...

Бирдагъы керен кёкю-

гъакъында суюне туруп хабарлай. Гъалиге шондан яхшысы ёкъ деме ярай. Тек бир тюрлю кемчиликлер де ёкъ тыгюл.

– Бизин адамлагъа ресурслар етишмейген саялы башгъа регионлагъа, шагъарлагъа барма тыше, гъали де психотерапевтлени ишин мекенли кюйлеп, онгарып битмеген. Четим масъалаланы бирдагъысы, ятма ерлер, койкалар етишмей, шо гъал артдагъы 20 йылны ичинде алышмай тура. Гъали онкоцентрта 240 койка бар, бизге буса лап азындан 700 сама тарыкъ.

Бирдагъы бир затны эгермеге тышедир. Аврувлагъа бакъгъан якъда тийишли тергев етишмей... Гъали бары да клиникаларда документлени айланыву электрон къайдада юрюле, шо нечакъы да яхшы, карточкалар тас болмай. Анализлер берилгендокъ, бары да маълуматлар электрон картагъа бакъдырыла ва врач шоссагъат толу кюйде гъалны гере. Тек шону булан бирге врач авруйгъан адамны эшитмей. Анализлер берилген буса адам булан ёлукъма да, гъакълашма да гъажатлыкъ ёкъ. Олар буса врачны сёзюн эшитмеге, оьзлени де дертлерин айтмагъа сюе. Онкологиягъа тарыгъанлар учун шо бек агъамиятлы. Къаркъарадан къайры, доктор адамны жаныны эмчиси де дюр, шону бир-бир ерлерде унуталар, – дей Зайира.

Ол эпсиз ачыкъ адам. Ону ич рагъмулугъун сезмейли болмайсан. Гъар гюн авруйгъанлар булан гъакълаша, долана туруп, юреке языкъсынын гъислени сакълама къыйын бола... Тек Зайира олай эмчи тыгюл, ол адамлагъа тынглап бажара ва аврувлар айтагъан кюйде, гъатта оьзюню лакъырлары булан да оланы сав эте. Заира тийишли сёзлени таба ва шолардан сонг адамлар аврувгъа къаршы ябушма белсенелер.

Ол бугюн «Здоровье» деген медцентрны директоруну заместители. Ону бир уланы ва бир къызы бар, экиси де Москвада охуй, уланы анасы йимик медицинаны танглагъан, къызы опуракъ дизайнерге уйирене. Ол тизив суратлар эте, хыйлы выставкалагъа бара. Кеп-кеп яшав четимликлерден оьтюп, даим бек аврув булан ёлугъа туруп, Зайираны чакъ-чакъда ата-анасыны гъакъыллы насигъатларын эсге алагъан кюю бола. Мисал учун, анасы: «Бир де токътамайлы, алгъа юрюгюз!» – деп кеп айта болгъан. Бугюн шо яшлары учун чакъырып, тангала торунлары учун болажакъ.

С. БУЛГАЕВА.

Алав АЛИЕВ

Аналаны кырк тамуру – кырк жаны

«Яггаланы басып яв гелгенде, эр уланлар ат устынде эл табар» деп язган юз йыллар алдын шаирлерибизни шаири Иырчы Къазакъ. Ташгъа алтын варакъ булан язылган даимлик сёзлер. Неге туюл, Къазакъдан алда да, Къазакъдан сонгда да, бизин халкъгъа оьзлени оьзденлигин, миллетлигин-менлигин, Ватанын якъламакъ учун кеп керенлер хынжаллагъа харманма туюшген.

Гъар наслуну яшав дав-яв булан сынап гелген. Бизге лап ювукъ Уллу Ватан даву ва шонда уллу аталарыбыз гёрсетген кычакълыкъланы унутмайбыз. Гъали янгыдан топлар атыла, Украина бойда бугюнлерде юрюлюп турагъан агъвалатлагъа хас асгер гъаракат деп айтсакъ да, шо – «эр уланлар ат устынде эл табаргъан» герти давлар. Шогъар йилны ахырында эки кумукъ уланыбыз уьлкени лап оьр савгъатына, Россияны Игити деген атгъа ес болганлыкъ да шагъат болуп токътай. Олар къайда, нечик агълюде тарбиялангъанын ахтарма урунганда, олагъа оьсювюнде, гележекге абат алывунда аналары артыкъ таъсир этгени ачыкъ болуп къала.

Шо кумукъланы арасында гъали тувулунган мердеш туюл. Бырынгы йырларыбызгъа къайтсакъ «Абдулланы йырын» эсге алайыкъ.

-Тур-турсана, мени Абдулла турсана!
Юрт ягъаны басып гелген явлар бар.
Гъайлеклеге салса дагъы туюше деп,
Эки тизим бешик этип чайкъадым,
Эки кюлум кюлбав этип байладым.
Къысгъа гече мени Абдулла кырк туруп,
Къырк тамурдан сагъа берген акъ сютюм,
Яралардан ал къан болуп агъылсын.
Мен сагъа бу гече этген алгъышлар,
Бойнунга гъайкел болуп тагъылсын.
Анасы авур яраланган азиз уланына не жавап бере?
Сен атынга уьч къамучу урсана,
Сени гёрме къурдашларынг гелгенче,
Тыгъырыкъда ат ойната турсана! – дей.

Арадан кеп заманлар гетип, эсги мердешлеге аркъа та-йгъан Иырчы Къазакъ яза:

«Аналаны кырк тамуру – кырк жаны,
Эммекли отуз тогузу.
Балаларын аяламакъ учун,
Бириси – осаллыкъгъа башын сатгъангъа –
Налат бермек учун!»

Айтагъаныкъ, агълюдеги тарбиялав аслу гъалда ана-лардан да гъасил бола. Олар бизин юреклерибизге не му-ратлар салса, шо яшавгъа чыгъар. Бугюнгю заманлар да бизин гъар тюрлю якъдан сынапгъан йыл болуп токътай. Шо саялы Абдулланы йырын эсге алмакъ парздыр.

• Судну залындан

Къуллугъундан пайдаланып...

Магъачкъаладагъы Совет район судда Исламутдин Агъаевни уголовный ишине къаралгъан.

Судгъа ахтарывчулар бакъдыргъан матери-аллагъа гёре, И.Агъаев беш йылны узагъында «Жагъиллер учунгъу яшавлукъ-къурулуш программаны дирекци-ясына» ёлбашчылыкъ эт-ген. Биринчи гюнлерин-ден тутуп, гертиденде жагъиллени масъалала-

рын чечегенни орнунда, бюджетден бакъдыры-лагъан акъчаны урлап тургъан. Дирекцияны баш бухгалтери булан сёйлешип, пачалыкъгъа 187 миллион манатны оьлчевюнде зарал гел-

тирген. Шо акъчагъа не-че-нече янгы уйленген агълюлени яшавлукъ масъаласын чечме бажарылар эди.

Суд жинаятчыны 8 йылгъа эркинликден магъром этмек деген къарарны чыгъаргъан. Ондан къайры, огъар ур-лагъан чакъы акъчаны толу кюйде пачалыкъны ихтиярына къайтарма туюшежек. Туснакъ бол-жалын ол умуми низамы булангъы колонияда оьт-гережек.

Урушбат алагъанда тутулгъан

Москвадагъы Тверск район суд дагъыстанлы Магъаммат Дагъировгъа къаршы гъукму чыгъар-гъан.

М.Дагъиров тутул-гъанча тахшагъарны полиция бёлуклерини бирисинде къуллукъ эте болган. Оьтген йылны ноябр айында огъар ерли банкирге байлавлу ахтарывлар юрютмек тапшу-рулган. Тек тергевлени оьтгермей, банкирден 50 минг долларны талап этген. Сонг – урушбат алагъан вакътисинде ту-тулгъан.

Район суд алдагъы полицейскийни 11 йыл-гъа эркинликден магъ-ром этмек деп тере гесген. Уьстевюне, М. Дагъировгъа пачалыкъ-

гъа 100 миллион манат кюду телеме тарыкъ. Ол шо борчдан кутулмакъ учун, Москвадагъы эки уйлюк квартирин сат-магъа токъташгъан.

Пенсионерни тонагъан

Новолак районну Янгы Чуртах деген юртунда ерли 33 йыллыкъ жагъил адамны юртлуларыны арасында булай да абуру болмагъан. Ичкиге ам-ракъ, адамшавлу бир ишни башын тутмагъан эл-безген уру саялы туснакъда да туруп чыкъгъан.

Янгы йылгъы бай-рамны белгилемек учун огъар Хасавюртда ту-рагъан къурдашы гел-ген болган. Ашав-ичив этме олтургъанлар. Гъаракъысы битгенде, дагъы да алмагъа акъ-часы ёкъ саялы, хоншу-

дагъы пенсионерни то-нама токъташгъанлар. Гече ортада ону уьюне гирип 65 йыллыкъ эсли адамны ва ону агълю-сюн токъалагъанлар. Тонавчуланы кюлуна 1 миллион 800 минг ма-нат акъча ва 500 минг

манатгъа токътайгъан алтынлар туюшген.

Жинаятчылар тутул-гъан, олагъа къаршы уго-ловный ишлер ачылгъан.

02 БИЛДИРЕ

Буйнаксиде поли-цейскийлер эки жа-гъил адамны тутгъан. Олар шагъарны май-данында салынгъан ёлканы яллатма къа-рагъан болган.

Ич ишлени Хунзах район бёлюгюне ерли къатынгишиден арза гелген. Арзасында ол белгисиз адам абзарын-дан 80 минг манатгъа токътайгъан уйде эти-леген ичеклени урлагъ-ан деп билдирген. По-лицейскийлер уручуну тапгъанлар. Жагъил адам ичеклени Магъач-къаладагъы базарда учуз багъасына сатгъан.

Январ айны 17-нде Дербентдеги поли-ция бёлюкге белгисиз адамдан шагъардагъы уьч школагъа атыл-тив алатлар салын-гъан деп телефондан билдирив гелген. Эс-герилген школалар-дагъы охувчуланы уйлерине бакъдырма туюшген. Тергевлерден сонг, атылтив алатлар табулмагъан.

Январ айны 16-нда полицейскийлер Буй-накс районда тура-гъан жагъил адамны тутгъанлар. Ол Интер-нетден таба автомат-

ны патронларын сат-ма къарагъан болган.

Дербент районну Белиджи юртунда аманлыкъны кю-руйгъан кюрумну къуллукъчулары 7 адамны тутгъанлар. Олар законсуз кюйде къайыр сата болган деп айыплана.

Январ айны 16-нда Унцукул районну Ашилта юртуну кы-рыйында «Жигули» ташгъынны туюне туюшген. Натижада бир адам оьлген, эки адам яралангъан.

Январ айны 15-нде Магъачкъалада Ярагъ-лыны атындагъы орамда ерлешген ша-урма сатагъан тюкен-ге от туюшген. Зарал-лангъанлар ёкъ.

Январ айны 14-нде Паравул-Дёргели ёлну 8-нчи чакъыры-мында бек чалт геле-ген «Жигулини» гъай-давчусу машинин ёлда сакълап болмай, терекге урунган. Хатабалагъны на-тижасында жагъил

адам шо ерде оьлген.

Артдагъы жума республиканы ёлла-рында 18 хатабалагъ болган. Шоларда 4 адам оьлген ва 24 адам яралангъан, яра-лангъанланы арасын-да эки яш да бар.

Январ айны 12-нде Кавказ феде-рал ёлну 865-нчи чакъырымында бек чалт гелеген «Жи-гули» ёлдан чыгып барагъан эки орта чагъындагъы адам-ны уруп йыкъгъан. Олар шо ерде оьлген.

Бетни гъазирлеген Алав АЛИЕВ.
Интернетден алынган суратлар.

Йыр юреккли халкъ шаир

Дагъыстанны халкъ шаири Анвар Гъажиевни 110 йыллыгына

Анвар Гъажиевни яратывчулугъуну гъакъында къумукъча да, орус тилде де кеп санавда адабиятчылар язган. Ону поэзиясы бюс-бютюнлей болмаса да, шайлы ахтарылган. Бу йылны январ айында ол тувганлы 110 йыл тамамлана.

Мени наслума халкъ шаирибизни оьзюн гьорюп, ону булан лакъыр этип, пайдалы насигъатларына тынглама насип болду. Анвар Абдулгъамитович яш шаирлер, язивчулар булан ёлукъма, лакъыр этме оьтесиз кеп сюе эди. Олардан сюоне эди.

Оьтген асруну 70-80-нинчи йылларында Дагъыстанны язивчуларыны Союзу республиканы районларындан, юртларындан, шагъарлардан язма янгы башлагъан яш язивчулары, шаирлени

жыйып жыйындар оьтгере эди. Анвар, Аткай, Абдулвагап Сулейманов ва оьзге шаирлерибиз жагъиллени яратывчулугъуна оьг, нече де бек асырап, аявлап янаша эди. Къумукъ адабиятгъа къошум этме авторлар баргъа сюоне эди. Олар береген насигъатлар шаирлерибизни, язивчуларыбызны нечесе наслусуна адабиятны ёлуна тартынмай абат алма кеме этгени белгили. Къумукъ миллетибиз бар чакъы Анвар йимик халкъ шаирлерибиз де унутулмажагъы, халкъыбызны эсинде яшажагъы герти. Тьупде белгили шаирибизни шиъруларыны бир бёлюгюн охувчуларыбызны тергевюне беребиз.

Яраш БИЙДУЛЛАЕВ.

Анвар ГЪАЖИЕВ

Ногъайлыны толгъуву

Гъей-й-й-й, абайымны уьюнде,
Айсувлудай эркемен де мен, торкъаман.
Тирменлеге тирлик тартма гелген еримде..
Тоюгъузда толгъумагъа къоркъаман.
Тьорюгюзде тьенгекдей болуп къалгъанман
Терик сувлар ташып салгъан сьорюмдей.
Толгъан тьубек йимик сюелип,
Тоюгъузда Къазакъ неге гьорюнемей, гъей-й-й
Оьлен битмейген авлакъ да болмас, чёл болмас,
Ел уьфюрсе чайкъалмайгъан да кёл болмас.
Юрекдегин ятлар билсе сыр болмас
Юрек тебип чыкъмагъан сьез йыр болмас
Йырлар эдим сизге мен, къумукълар..
Йыр къапчыгъым сьегюлген,
Йылланы бою жыйгъан йырым тьегюлген.
Къазакъдагъы гюч де ёкъ мен ногъайда,
Къонакъ атлар къурсакъ этмес тогъайда.
Гъей-й-й, яратгъаным бизге шулай ёрагъан,
Ярлы ногъай юн тьелеме яралгъан,
Яныкъ мурзалар ёрмелеме яралгъан.
Мендей йырав ёрмеп авзун тиксе де,
Сьез сьейлеме, йыр йырлама яралгъан.
Гъей-й-й, йыры ёкъну тынгламагъа халкъы ёкъ,
Халкъы ёкъну эркин уллу эли ёкъ.
Эллерден элге эрсек йырлар элтеген
Элигизде магъа ошагъан дели ёкъ.
Эрсек бийлер элден савут жыйгъан гюн,
Эл уланлар савут такъмай ялкыгъандыр
Савутсуз къалгъыр къумукъ геделер
Савут этип Къазакъны йырын такъгъандыр.
Туралени тузун тьексе де толмайгъан,
Тогъуз авузлу тузлаклар къайда, гьен къайда?
Толгъугъанда тьое керванны токътатгъан,
Татар огълу Къазакъ къайда, мен къайда?
Гъайт уланлар, йыр терекни бутаклары булутда,
Бутагъан ёкъ ону бий, хан болуп да.
Йыр терекни тамурлары терендир
Тамурундан тартса тахлар тербенир.
Ювушанны да чала, йырны чалгъан ёкъ,
Йылкы йимик огъар юген салгъан ёкъ.
Ярдымлы бир Къазакъ йимик йыравланы кишенлеп,
Аллагъымны дюньясында къалгъан ёкъ.

Бугъав ва йыр

Къан савдуруп къазакъ эрни бутуна,
Бугъав тургъан бир зангырлай, бир тына.
Бутну-къолну буннагъангъа къанмайлы,
Къанлы гьезю къайнай болгъан янмайлыны.

Йылан болуп, йыр тамырын тикмеге,
Йырчыны о юрегине тикленген.
Юрек деген йыр бишеген отагъа,
Отдан алып йырлар атгъан ортагъа.

Йыр, бугъавгъа гьорюнсе де солкъ йимик,
Солгъу гьезюн тешген, тийип окъ йимик.
Шондан бугъав сокъур гетип, манг гелген,
Къазакъ йыргъа къан хозгъайгъан занг гелген.

Шатлангъанлар шатсызланы бары да,
Шайтан къалгъан шат юреги ярыла...

Алты юлдуз

Татарланы танг булан дос Токъайы,
Къазахланы къара хатлы Абайы.

Иристонну эрсек йырлы Костасы,
Орус ерни Пушкин - зор йыр устасы.

Украина - узун мыйыкъ Тараслы,
Къумукъланы Къазакъдыр йыр карасы,

Алты шаир, алты юлдуз янагъан,
Алты юрек, алты ерден къанагъан.

Алты эмен, индырлардай салкъыны,
Алты къардаш, гьетерген бир къалкъыны.

Алты тавну айгъа ювукъ башлары,
Алты сабан, авур ёллар харшлары.

Алты китап, айтса битмес алты йыр,
Алтысы да асрулагъа алтын сыр.

Алты атлы, этмей оьзлер хапар да,
Алтысы да мени булан сапарда.

Къазакъ десе

Къазакъ десе, къар япгъан къыр гьеремен,
Уьюрюлюп уьстюнден ел ойнайгъан.
Къарда янгъан от йимик йыр гьеремен,
Асруланы теренлигин ибойлайгъан.
Къазакъ десе, кьезде юлдуз гьеремен,
Булгъанышгъан булутланы ичинден.
Аччы къыллы акъ тал хомуз гьеремен,
Атоллугъа къол алдыргъан бичимден.
Къазакъ десе, таллыкда тав гьеремен,
Къарагъайлы тьюзге чыкъгъан салкъыны,
Къумукъну мен осуз тилкъав гьеремен,
Тили де о, юреги де халкъымны!

Къазакъ гьенгюревлер

I
Къайгъы гюйшеп оьсемикен къарагъай,
Къарагъайдан къара лачин къарамай,
Къайгъысыз гюн къара лачин эрлеге
Къайгъылы гюн къаргъа болма ярамай.

Алысланы алдын япгъан акъ туман,
Акъ туманда эр адашмас ат булан.
Гюл ашналар гьек тавлардан гьез сала,
Биз дангылда дос болабыз ят булан.

Къарагъайлар бою, къазакъ, къакъ элме,
Къамалгъан гюн досунг къоюп сав гелме,
Къамалгъан гюн досунг къоюп сав гелсенг,
Дос-ювукъгъа дагъы гьенгюнг ал деме.

Оьзден эдик, оьксюз болдукъ харшлагъа,
Оьктем эдик, оюн болдукъ яшлагъа.
Он айланып бир жан берсе кеп тьогюл,
Тарлыкъгъан гюн таяв болгъан ашнагъа.

Девлетсизлер досну малгъа санамай,
Девлет учун дос-ювугъун сата бай.
Дос-ювукълар ичермикен гъаракъы,
Дос гьорюп бир жаныбыздан атамай.

II

Гиччи болуп ятдыкъ, къоллар къолбавлу,
Уллу болуп турдукъ, бутлар бугъавлу.
Бутлардагъы бугъавланы гесмеге
Къолларда къылыч да ёкъ къылавлу.

Тенгириден тели тьошюм умутлап,
Дюньябызны туман басгъан булутлап.

Гюнге энни гюн деп нечик айтайым,
Гьеленткиси гьек тавлардан озмаса.
Елге энни ел деп нечик айтайым,
Ерни япгъан туманланы тозмаса.

Атгъа энни ат деп нечик айтайым,
Айланчы кеп авур ёлда акъсаса.
Эрге энни эр деп нечик айтайым,
Эл сувукъда эр юрегин якъмаса.

Досгъа энни дос деп нечик айтайым,
Дорба гьелек йимик эки къат буса.
Йыргъа энни йыр деп нечик айтайым,
Йылар гюнде ёнкю бийдей шат буса.

III

Акъ увузлар булан гелген асил тил,
Ананайлар булан синген къаныма.
Ананайлы сьезюм эсгик гьерген сонг,
Айтмагъа нем къала мени ханыма.

Кюйленген бир гюл авузлу тил берген,
Кеп скоймей аз скойими анамны.
Анам берген айбат тилим болмаса,
Барлакъ оту бал татырмы таламны.

IV

Сазлыкларда сари жийрен акъсаса,
Сыйрагъына тийген ону таш болур.
Насипсиз къазакъ эрни юртунда
Намуссуз осал эрлер баш болур.

Баркаманлы авлакълагъа от тьошсе,
Бавру чубар къувлар юзген кёл къалар.
Акъ къысматлы аталаны артында
Уланлары оьрюш алгъан эл къалар.

V

Гьек-ала гьез къырлар, чыгъы кепмейген,
Гьенгюлчек кюр къызлар гоган чьеплейген.
Гюл ашналы гьезел тувгъан ерибиз,
Гьек тавлары гюнге бакъгъан элибиз,
Гюнжувукъда гьергенни айтып олтурма
Къучагъына энни къачан гелирбиз?!

Адабият бёлук.

Абдулгъаким Исмайыловну эсделигине багъышлады

Янги йылны алдында Магъачкъаланы спорт школасында каратэ журасындан Дагъыстанны Кубогуну ярышлары оьтгерилди. Эсгерилген ярышлары Марат Къонакъбиев онгарды ва Уллу Ватан даьну актив ортакъчысы, Рейхстагъа къызыл байракъ къакъгъан Россияны Игити Абдулгъаким Исмайыловну эсделигине багъышлады.

Ярышлары агъамиятлыгын шонда белгили спортчулар Микайыл Бамматкъазиев, Даниял Мутаев ва Мугъаммад Макаев ортакъчылыкъ этгени де гертилей. Эсгерилген ярышлар Дагъыстанда юрюлегени кеп болмай, шогъар да къарамай, ярышларда 100 яш ортакъчылыкъ этди.

Ярышлар тамамланды ва биринчи ерни «Легион» деген спорт клуб къазанды (тренери М.Къонакъбиев), 2-нчи ерде – «Стелс» (тренери Сайида Мусалова) ва 3-нчю ерни «Денгиз» деген команда къазанды (тренери Абдусамат Чотанов). – Бу ярышлары утгъанлар Дагъыстанны жыйым

командасына гирежек ва Россияны Кубогун алмакъ учунгъу ачыкъ ярышларда ортакъчылыкъ этежек, – дей баш судья Марат Къонакъбиев. – Россия оьлчевдеги ярышлар февраль айны башында оьтгерилежек. Бугюнлерде шо ярышлагъа къаныгъывлу кюйде гъазирлик юрюле.

Бизин мухбирибиз.
СУРАТДА: «Легион» деген спорт клубну ёлбашчысы Марат Къонакъбиев уьстюнлюкню алгъанлар булан.

Тренерлени генгеши

Дагъыстанны билим беривге ва илмугъа къарайгъан министрлигини янында иш гереген яшлары ва яшёрюмлени спортшколасында футбол оюнундан тренерлер учун гъакълашыв-генгеш оьтгерилген. Шолайлыкъда, олагъа касбу бажарывлугъун камиллешдирмеге имканлыкъ берилген.

Эсгерилген оюнню юрютювню къайдаларына байлавлу генгешни Россияны футбол союзнуну жыйым командаланы ишине къарайгъан департаментини ёлбашчысы Евгений Калинин оьтгерген. Топлангъан сынавну къайдалары гъакъда буса

Москвадагъы физика-техника институтуну спорт лабораториясыны баш касбучусу Григор Чилингарян айтгъан.

Бизин республиканы маълумат къуралларыны мухбирлерине ол билдиргени йимик, гъакълашыв-генгеш юрюлген гюнлени

ичинде кеп иш этилген. Шону барышында яшлары оюнугъа гъазирлик гёрюв ишни юрютювню къайдаларына артыкъ агъамият берилген.

ДР-ни билим беривге ва илмугъа къарайгъан министрлигини янында иш гереген яшлары ва яшёрюмлерни спортшколасыны директору Александр Маркаров оьзюню гезигинде гъакълашыв-генгешни оьтгерген касбучулагъа, олай да шо гъаракатны яшавгъа чыгъармакъ учун болушлукъ этген бизин республиканы футбол федерациясына, «Динамо» жамиятына ва Гъажигъа Гъажиевге разилгин билдирген. Ону сёрлерине гере, тренерлени касбу бажарывлугъун камиллешдиривню ва усталыгын артдыривню тергевсоюз кюймагъа бирдокъда ярамай.

Бизин кочаплар – чемпионатда

Бугюнлерде Москва областны Наро-Фоминск шагърында ябушувну грек-рим журасындан Россияны чемпионаты оьтгериле. Шо ярышларда ортакъчылыкъ этеген бизин республиканы жыйым командасына 21 кочап къуршалгъан.

Дагъыстанны жыйым командасыны баш тренери Магъамматали Магъамматалиев билдирегени йимик, эсгерилген чемпионатда ортакъчылыкъ этеген кочапланы кеплери оьзлени жагъиллигине гере шо да-

ражадагъы ярышларда биринчилей ортакъчыкъ эте. Олар учун чемпионатны алдында эки гюнню узагъында тергевлер юрюлген. Савлугъу, не де башгъа тюрлю себеплеге гере жыйым командагъа къуршалгъанла-

ны арасында ярышларда ортакъчылыкъ этивден эркин этилгенлери ёкъ.

Ябушувну грек-рим журасындан оьтгерилеген Россияны гезикли чемпионаты тангала, январ айны 20-сында тамамланажакъ. Шону оьлчевюнде ябушув халчада юрюлген тогъатартывланы гъасиллери гъакъда охувчулагъа бизин газетни гелеген номеринде билдирмеге гез алгъа тутула.

Б. АЙБОЛАТОВ.

Жамал МАГЪТИБЕКОВ:

«Аталардан къалгъан варислик»

Жамал Магътибеков – Окъ ативдан Дагъыстан федерацияны башчысы ва ат чапдыривдан Темиркъазыкъ округдагъы федерацияны вице-президенти. Гелигиз ондан шо спорт ярышлары бир тюрлю сырлары билмеге къарайыкъ.

– Яш йилларбызда окъланы ва къазархыланы кюлубузгъа тюшген онгайлы затдан эте эдик. Анабыз кампот булангъы банканы ачгъанча бек сабурсуз кюйде къаравуллай эдик. Шону къапгъачындан бир нече окълар этмеге бажарыла эди. Терекге къагъылып сынмайгъан яхшы окъ 10 ашыкъгъа тие эди. Шо бизин, яшлары арасында юрюлеген «валютабыз» эди. Заманлар гете тугруп, озокъда биз къазархыларыбызны камиллешдирме башладыкъ.

Сонг уллу яшав башланды: университет, агълю, иш. Оьзюмню къазархыларымын заманлыкъгъа тамгъа илмеге тюшдю. Шоларда тюгюл эди гъайым. О замангъы кёбюсю яшлар йимик мен

даражадагъы спортну устасы деген атгъа ес болгъан.

2012-нчи йылдагъы ярышлагъа Дагъыстангъа атны уьстюнден окъ ативдан дюньяны чемпиону венгерли Лайош Касаяны чакъырма токъташгъан эдик. Ол бизде бир нече семинарлар оьтгерер деп умут эте эдик. Тек бир тюрлю себеплеге гере ол гелип болмады.

«Оьзден» деген клубну ачдыкъ. Шонда ким де яшлары гелтирмеге бола. Оланы атны юрютмеге уйретежекбиз. Биревден де гъакъ алмайбыз.

Атны уьстюнден окъ атив шо бизин ата-бабаларыбыздан къалгъан варислик. Шогъар уйренмек учун хыйлы гюнер де тарыкъ. 5-нчи ва

гюнтувуш ябушувлагъа урундум. Шо ябушувлагъа уйретеген белгили клублар бизин Атланавул, Халимбекавул ва Таргъу юртларыбызда ерлешген эди. Белгили кюйде, гюнтувуш ябушувларда кылычлар, сюлчелер ва къазархылар да кюллана.

Шондан ругъ алып, биз 2010-нчу йылда «Чилле ёл» деген федерацияны къурдукъ. Россияда окъ булан атышагъан айрыча клублар бар эди, тек тюзюн айтгъанда, бирлерини атындан ва байрагъындан къайры, бирзаты да къалмагъан эди.

Бизин бек пагъмулу яшларыбыз бар. Олар къазархы булан атышывну бинаны ичинде де ва гъавада да бир йимик юрюте. Бютюн-россия ярышлагъа баралар ва сийрек савгъатсыз къайталар. Магъамматарип Мирзаев буса халкъара

10-нчу асруларда Дагъыстанны топурагъында гунланы Варачан деген пачалыгъы болгъан. Оланы асгери дюньяда ингючлю деп гъисапланып гелген. Неге тюгюл, атлы окъ атышывлары булан макътала.

Озокъда, къайсы ат да шо атышывгъа къыйышмай. Атны тарбиялама герек. Атны ва ону есини аралыкъларындан кеп зат гъасил бола. Сен огъар бир тюрлю кюркювлар бермеге къарасанг, бир натижагъа да етишмежексен, бары да окъларынг бошунда гетежек. Атгъа мингенче ону гъалын билмеге тарыкъ.

Гъали биз гъар тюрлю ярышлар оьтгеребиз ва шоллагъа бизин уьлкеден ва тышдан къонакъланы чакъырабыз. Артдагъы ярышлагъа 18 пачалыкъдан 250 спортсмен гелген эди.

Руслан БАКИДОВ

Язлык ишлер кышда башлана

Январ (аювятган) йилны биринчи айы ва кышны ортасы гысапта белгили. Буса да, уллу чиллени гюнлеринде юрт хозияство кыуллукчулагъа эки оьгюзюм аранда, не кыайгым бар боранда деп кыабан тынглавгъа бойсынып токытамагъа тышмей.

Кышда да парахат турмай, заманны гыар сагатын асувлу кюйде кыоллайгъанлагъа язбашда авлак ишлени кыыставуллу гюнлеринде бар имканлыклардан пайдаланмагъа рагыат болажакъ. Шону гысапгъа алып, бавчулар, юзюмчулер ва авлакчылар алдан берли топлангъан сынавгъа арт бермейли бажарывлу кюйде пайдаланса, гележеги учун асувлу болажагы шекликни тувдурмай.

Гертиден де, не чачсанг, шону аларсан деген пайдалы насигъатгъа тергевлю янашып, бугюнлерден тутуп язлыкъланы чачывгъа сайламлы урлукъланы болдурмакъ учун тийишли чараланы гёрсек, гележекде тас этивлени алдын алма тынч болур.

Дагыстанны тюзюк ва тавтюп бойдагы районларында юрт хозияство агъамияты булангъы топуракъларыбызны 80 процентге ювукъ майданлары ерлешген. Топуракъ пайларыбызны имканлыкларын кыолдан чыгъармайлы мердешли юрт хозияство тармакъларыбыздан мол тышюмлер кыайтармакъ учун ерли шартларда сыналгъан урлукъланы, тереклени ва борлаланы пайдаландырыв агъамиятлы.

Чачывгъа тарыкълы урлукъланы, орнатылынагъан тереклени, борлаланы зараллы аврувлардан ва зиянлы жанлардан кыоруп сакъламакъ учун аманлыкълны чараларын гёрмеге тыше. Бир йыллыкъ оьсюмлюклени урлукъларын бавукълукъдан сакълайгъанда йимик, тереклени ва борлаланы да сувукъдан, зиянлы жанлардан кыорума таклиф этилине. Сонг да, урлукъланы бузулмасын учун кагъыз ва кыумач дорбалагъа тешеп, бегетип, уьстюне тийишли язывларын да этип салсакъ, озокъда, кыоллайгъанда тарыкъсыз четимликлер тувулунмажакъ.

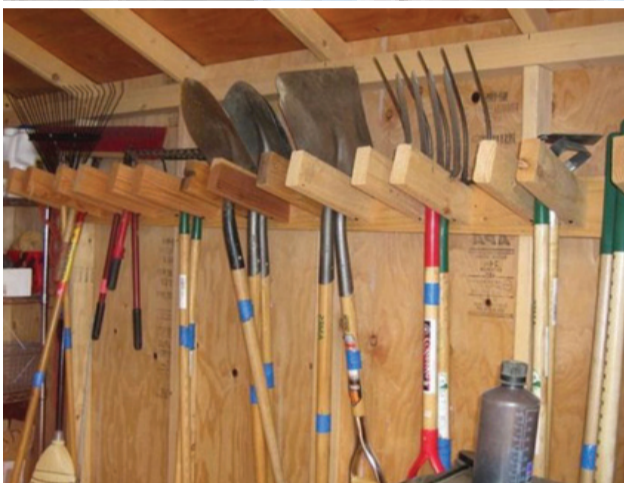
Чачывгъа урлукъланы гыар ким оьз имканлыкъларына гёре гыазирлемеге муштарлы бола. Болмаса, хас тюкенлерден сатып алагъанда кыоллавл болжалларына ва сан янына тергевлю кюйде янашмагъа, таныш болмагъа таклиф этилине.

Къазыв, сюрюв ишлер давам этилине

Гюз-кышлыкъ авлак ишлени оьтгеривде къазывгъа ва сюрювге айрыча агъамият бериле. Шогъар байлавлу агротехника чараланы оьтгеренде топлангъан сынавну талаплагына жаваплы янашмагъа тарыкъ.

Язбашны алдында къазылгъан ва сюрюлген майданларда топуракълны туюнде сыйынагъан зараллы жанланы кышдан чыгъывуна чатакъ салына. Сонг да, сюрюлген ва къазылгъан ерлерде топуракъ бузлап йиберилген сонг сыкъ ва ари де бери де эшеген еллеге чыдамлы бола, югъунчлу маддаларын учурмай. Кыазывну ва сюрювню сырлары теренде деп де негъакъ айтылмай. Айтмагъа сюегеник, юрт хозияство топуракъларыбызны имканлыкъларын кыолдан чыгъармайлы, эсибизни тас этмейли еси де, кыуллукъчусу да болуп ишлетмеге уйренейик.

Тазалыкълны болдурув - аманлыкълны баш шарты. Шону учун топуракъда йимик зараллы жанлар ва зиянлы аврувлар яралангъан яда буса кыуругъан тереклерден, уьлкюлерден ва туюгкючлерден де йылмагъа имканлы. Шону учун къазыв ишлени юрютюв булан янаша бав-бахчаларда тазалыкълны болдурувну чараларын да оьтгермеге тыше. Уллу тереклени, борлаланы ярылгъан ерлериндеги бузулгъан кыабукъларындан тазалап дарман этив де яман аврувланы ва

зараллы жанланы алдын алмагъа кёмек эте. Кёп йыллыкъ емиш оьсюмлюклени азыгъындан, сувундан ва оьзге тюрлю урлукъларындан да магърюм кыоймайкъ.

Чачывну ва орнатывну сырлары

Бир йыллыкъ бахча оьсюмлюклени даим бир ерде оьсдюрюп мол тышюмлер алма четим бола. Шону учун заманда бир оланы ерлерин алышдырып оьсдюрювню кыайдалары да пайдаландырыла. Кыайсы оьсюмлюклени ерлери ва не заман алышдырылагъаны гыакъда толу кюйде маълумат Интернетден таба «Мени бавум» ва оьзге тюрлю хас сайтлардан тапмагъа бажарылажакъ.

Емиш тереклени орнатагъанда да урлукъ ва кыумлу жураларын кыошмай, бир-бирине ювукъда орнатмай башгъа-башгъа сыдралар этип оьсдюремсек оланы чечеклери жутлашагъан заманда бир-бирине четимликлер тувдурма бола. Шо гыакъда унутмагъа тышмей. Алдан берли бизин ата-бабаларыбыз юзюм, баъли, алма, гыармут, кюреге ва оьзге журалы емиш бавланы айрыча участкаларында негъакъ оьсдюрмей болгъан. Айтмагъа сюегеним, гиччи топуракъ пайланы есилерине де емиш тереклени жураларына гёре айырып, бир-бирине ювукъ этип орнатса асувлу болажакъ. Шону учун гюз-кыш вакытилерде не ерде нени орнатмагъа, чачмагъа тышегени гыакъда ойлашып, хасилеге гёз кыаратып, план кыуруп токыташмагъа къаст этигиз.

Кыш кышлыкълын этмей кыоймас

Артдагы йылларда Дагыстанны тюздеги денгизбой топуракъларында кыарлар кёп болмай. Явса да, узакъ ятмай. Буса да кыш кышлыкълын гёрсетмей кыоймай. Муна шо саялы да январ ва февраль айларда тереклени ва борлаланы кыыбла бойларда оьсдюрюлген жураларын - инжирни, юзюмню, нарны, хурманы ва оьзгелерин тергевге алып сувукъдан кыорувну чараларын оьтгерив пайдалы болур. Сынавда борлаланы сувукъдан кыоруп сакъламакъ учун топуракълны туюне басдырагъан кыайдасы кыоллана. Тереклени ва емиш уьлкюлени такыталар таяп, къамуш тешеклер салып, ювургъанлар этип, яда буса плёнкалар булан чырмап, еллер бузмасын учун беклешдиреген кыайдаларын да кыолламагъа яражакъ.

Янгы орнатылынгъан тереклени еллерден кыоруп сакъламакъ учун ер-ерге агъачлар кыагып авмасын учун тюзлеп тартып байламагъа тарыкъ болажакъ. Шо заман боюн-союн сиз ушатагъан кюйде кюйлемеге де рагыат болур.

Йыл йылгъа ошамай. Эгер де кёп кыар явуп къалса, бавдан айланып таптасагъыз иримей узакъ заман сакъланмажакъ. Биринчилей, шо топуракълны бавукълугъун сакълай ва экинчилей зараллы аврувланы ва зиянлы жанланы алдын алмагъа кёмек этежек.

Явгъан кыарны тереклени туюплерине тёбе этегенлер де кыаршылаша. Озокъда, шону да хайыры тиймей къалмай. Буса да, чакъ гючлю сувукълар, бузлавлар булан алышагъанда бек исиден йимик, тереклени кыабукълары сувукъдан да ярылмагъа имканлы. Шо саялы да кышны алдында ва язбашда тереклени бойларына акъ чапсакъ, зиянлы жанлар кыабунмас ва кыабукълары зараланмас. Тереклени бутакъларында ятгъан кыарны чайкыап тышюмресек, тышюм береген бюрлери де гечелер бузласа кыоркъажакъ.

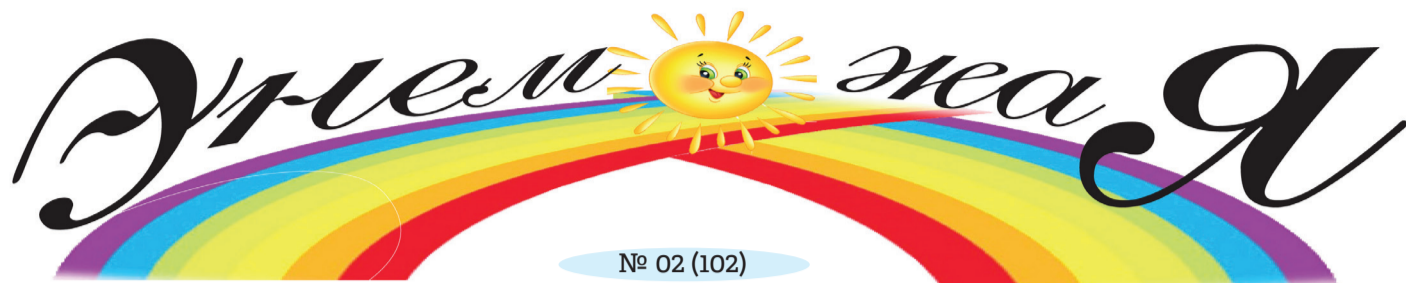
Чакълны гыалына байлавлу болагъан кыулукъланы билдиривлерине асасланып, озокъда, изну берилсе, бавларда ва юзюмлюклерде бутав ишлени оьтгермеге де яражакъ.

Рагъмулу янашма тыше

Жамиятны ичиндеги адамланы йимик, кыушланы дюньясында табиятта да жанланы гыар тюрлю журалары кыаршылаша. Шону учун кёп ва бир йыллыкъ оьсюмлюклени де йырткычлардан кыоруп сакълап, пайдасы тиеген кыушлагъа рагъмулу янашып кыуллукъ этмеге тышежек. Неге десегиз, кыушлар да бизин бав-бахчаларыбызны зараллы жанлардан сакъланмагъа кёмек эте. Шону гысапгъа алып, оьсюп гелеген яш наслугъа да кыурдашларыбызгъа рагъмулу кюйде янашмагъа тышегени гыакъда дарс берив агъамиятлы. Ер-ерге уялар, кыонушлар гыазирлеп илип, азыкъ берип уйиретсек, сонггъу наслулар учун да пайдалы дарс болажагына шеклик этмеге тышмей.

Бирдагы таклиф, кыолланагъан алатланы кыаравсуздан кыырда ташлап кыоймай, кыоруп сакъланмакъ, кыоллавл болжаллары кыолдан чыкъмас. Сонг да, кыышлавгъа сакълангъан емишлени ерлешген ерлерин де тергевсюз кыоймагъа ярамай, унутмай заралангъанларын тайдырмагъа тарыкъ бола.

Гыазирлеген
Къ. КЪАРАЕВ.

№ 02 (102)

• Адабият

Къурдашлар

(Хабардагъы бары да сёзлер бир гъарп булан башлана)

Къаттыгюн. Къышны къагърулу къадими. Къалкъылагъа къарлар къагъа. Къазанышлы Къасумдан къалгъан Къадир, къадарлы къурдашы Къурбанни къонакълай къаравуллагъан. Къадир къазанышлы къабурланы къаравулчусу. Къурбан Къаратёбедеги къотанда къойлагъа къарай. Къурдашлар къанлы къыргъынларда къылавлу къылычларын къынап, къызбай къачакъланы къувгъан къоччакълар.

Къатынсыз къалгъан къарткъожакъ Къадир къазанны къайнатып, къапулагъа къарагъан. Къарсалай Къадир:

–Къайда къалды къурдашым? Къуллукълары къоймаймы? Къарлагъа къарап, къошуна къайтып къалгъанмы?

Къарай-къарай, къалгъып къалгъан къарт къаравулчу. Къадирни къабургъасына къысыдырылып къара къулакълы къырмав да, къуйругъун къурсагъына къаплап къалгъый. Къырланы къарангылыкъ къуршагъан. Къангалы къапуланы

къагъагъан къавгъагъа, къырдан Къурбанни къычырагъанына къуванып, Къадир къонагъын къабакълда къаршылай:

– Къанъявгъур, къайдасан къарт къабан, къайдасан? Къыравлакъларда къоян къувалаймедиң? Къурдашынгни къарсалатмайлы-къайнашдырмайлы къоймайсан.

Къурбан да:

– Къурдашымны къаршы-

сында къарабетли къалмасман.

Къызгъанчылагъа къызамукъ къабунсун. Къурдашымны къарсалатгъангъа къыйналып, къайтарышгъа къабакълдынгда къотандан къувалап, къыркъ къойну къадалтырман.

Къонакъюйде къазанны къаршысында къонушгъанда, къурдашлар къарынчудугъа къарадылар. Къадир къонгуравлу къомузну къолуна къондуруп, къылларын къартыллатды. Къаратангда къурдашланы къурч къавгъасындан къутургъан къырмав къыргъа къачды.

Къыргъынларда къурдашлыкъгъа къатнагъан Къадир де, Къурбан да, къыйынлыкъларгъа къайпанмай, къартлыкъны къаркъарасын къуршама къоймай, Къумукътюзге къувун къопса къоркъмажакъ, къартылламажакъ, къаны къалгъынчагъа къарчыгълардай къаршылагъа къамалажакъ.

Алав АЛИЕВ.

• Халкъ авуз
яратывчулугъундан

Айтывлар ва аталар сёзлери

Къышдагъы къар гюзге экмек.

Къышдан къоркъма, арты булан яз гелер.

Къышны гёзю – къырав.

Къышда – язны, язда – къышны унутма.

Къышда къалия скойсенг, гюзде согъумгъа мал сой.

• Уллулар да, яшлар да...

Янгы уйлеге гёчгенде, Муслим, биринчилей къонакълай гелген анайына эшиклени ачыпачып:

– Бу магъа да, иниме де берилген уй... Бу да – къызашымны ую болажакъ... Бу буса – абийимни иш кабинети. Бу да – къонакъюй, – деп гёрсете.

– Абангны уюн гёрсетмеге унутуп къойдунгму, балам?!

– Унутмадым! Айры уй огъар негер тарыкъ?! Биз огъар ашюйню къойгъанбыз! Булай да, сав гюн ол бирин бишире, бирин тюшюре туруп ашюйден чыкъмай. Эртенги аш, тюша. Шолай ахшамгъы ашгъа айланма заман болуп да къала... Сиз гележек деп де, абам тюнегюнден берли бир къазан аса, бир де хамур баса...

«Савгъат этилген атны тюсюне къарамай», – деген айтывну маънасын билемисен, а яш? – деп сорай атасы Муслимге.

Ол да теренден тыныш алып, къюстюнюп:

– Билемен, озокъда, абийим. Сен велосипед суйгенде, атанг оюнчакъ машин савгъат этип берсе де, шогъар рази болуп къалмагъа тюше демек бола...

Н. Б.

Республикада – биринчи

Орта охув ожакъланы ва школа чагъына етмеген гиччипавланы сакълайгъан яшлар бавларыны къайсы нечик ишлейгенни аян этмек муратда Дагъыстан Республиканы оьлчевюнде гъар йыл янгылмай ярыш оьтгерилегени анив мердешге айлангъаны хыйлы бола. Кёп санавдагъы охув ожакъланы ва яшлар бавларыны арасында алдынлыкъ алмагъа масхара иш тюзюл экени де англашыла.

О тайпа ожакъланы коллективлерине, алдынлы ерге ес болмакъ учун, иште кёп жигерлик гёрсетип бажармагъа тюше. Гетген йыл юрюлген узакъ ярышны жамы чыгъарылгъан сонг, Буглендеги яшлар баву республикада лап яхшы даражада иш гёрсетме бажаргъаны белгили болду. Гертиден де, янгы яшлар бавуну бинасыны ичи булан тышы адам къарап турар йимик анив. Шо анивлюк де, абур да оьзлеге гьалал экенин гъакъыкъланы ишле-

ри булан исбат этмеге бажаргъан бу яшлар бавуну коллективине гележекде де янгы уьстюнлюклер ёрайгъанлар кёп бар.

Озокъда, къазанчы оьзю къайнамаса къазан да къайнамас деп айтгъан уллулар. Шону гёз алгъа тутуп, Буглендеги «Ромашка» (Акъ чечек) деген яшлар бавуну башын тутгъан Мадина Нурмагъамматовагъа: «Бары ишлеригизни Аллагъ анив онгарсын!» деп айтмагъа тийишли.

А. БУГЛЕНЛИ.

• Бош заманыгъызда

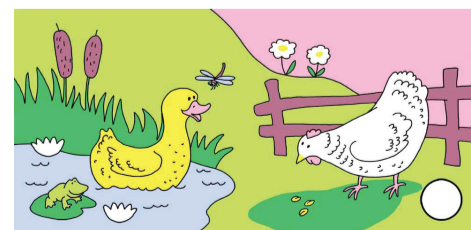
Берилген суратны тюрлю ренклеге боягъыз

• Масхара

Къакъллай да, бакъллай

Бабиш булан бир тавукъ Башлагъан лакъыр этип. Тынлагъанман къавгъагъа, Къалмадым оьтюз гетип.

Къакъллай да, бакъллай, Биразгъа сама тынмай. Мен билсем, гъали олар Сораша туруп къанмай.

Бетни гъазирлеген
Насрулла БАЙБОЛАТОВ.
nasrulla_@mail.ru

Янги китап тюкен ачылды

Россияны печатыны гюнню алдында Магъачкъаладагы Милли китапхананы 1-нчи къабатында «Дагъыстан» деген издательство уюню китап тюкени ачылды. Шону ачылывуна багъышланган чарада Дагъыстанны Гьукуматыны председатели А.Абдулмуслимов ортакъчылыкъ этди.

Тюкенден айлана трупп, «Дагъыстан» деген издательство уюню ёлбашчысы Умаросман Гъажиев къонакъланы ардагы эки йылны ичинде чыкъган китаплар булан таньш этди. Мунда тюрлю-тюрлю тиллерде чыкъган китаплар булан янаша, янги ва мукъаятлы чыкъган Дагъыстанны халкъ шаирлери Фазу Алиеваны ва Расул Гъамзатовну китаплары гегн кюйде ерлешдирилген. Оланы тиражлары 500-ден 10 мингге етише.

– Гележек наслу шулай китаплары гёрме герек.

Адамлар китап охувгъа къайтажагъына инанаман ва шону гегн кюйде аян да этебиз. Шону учун да, алдагы йыллардан эсе, бу йыл китаплары артыкъ этип чыгъаргъанбыз. Китапханагъа гелген охувчулар ва къонакълар тарыкълы китапны бизин тюкенден тапма болажакълар, – деди оюзюню сёйлевюнде У.Гъажиев.

– Биз китап чыгъарыв тармакъны сакъламакъны гъайын этме герекбиз, – дей А.Абдулмуслимов. – Шо элибизни милли аманлыгы болуп токътай. Дагъыстан охуйгъ-

ан республикаланы бириси. Бугюн биз арифонгарылгъан тюкенни ачабыз, шоланы санаву артмакъны гъайын дагы да этежекбиз.

Р.Гъамзатовну 100 йиллыгына орус ва авар тиллерде гъариси он том болуп китаплары биринчилей чыгъарыла, бары да 85 минг тираж бола. Олар нечик де чыкъмагъан, савгъат этип болагъан кюйде накъышланып этилинген, шо буса бизин печат къурумну бажарывлугъун гёрсете. Китаплар чыкъды, гъали шоланы охувчулагъа «етишдиривно» гъайын этме герек.

Шондан сонг Россияны печатыны гюннюе багъышланган чара оьтгерилди. Бугюнлерде Дагъыстанда 245 печат ва маълумат къураллар ишлей, басмаханаларда Дагъыстанны 13 тилинде 140 газет чыгъа.

А.Абдулмуслимов журналистлени Дагъыстанны Башчысы С.Меликовну атындан кьутлады ва редакцияланы 43 вакилине Дагъыстанны Гьукуматыны Гьюрметлев грамоталарын, Баракалла билдиреген кагъызларын тапшурду.

Бизин мухбирибиз.

Игит йырланы жыйымы

Белгили алим, тилни ва адабиятны, тарихни ахтарывчу Гъасан Оразаев жыйгъан, оьзю сав заманда онгаргъан ва гъазирлеген игит йырланы жыйымы гъали-гъалилерде эки китап болуп басмадан чыкъды. Китапны басмагъа берген ва эки китап этип чыгъармагъа имканлыкъ ва харж тапгъан Гъасан Оразаевни къатыны Умрагъил Оразаева. Ол китап къумукъ охувчугъа етишсин учун кеп иш этгени гёрюнюп тура. Биринчи китап 736, экинчи китап буса 650 бетден толумлашгъан.

Къумукъ адабиятта, ва тил илмуда биринчилей чыгъагъан бу китаплар ва оланы жыйгъан, онгаргъан Гъасан Оразаев де эгереген кюйде, «игитлеге багъышланып язылган поэзия асарлар – инг кеп санавда яратылгъанларындан бириси болма ярай. Бизин анадаш поэзиябызда да шо темагъа багъышланган шиърлар – аслу темалардан бири».

Бу шиър асарлар школаларда класдан тышда юролеген дарсларда игитлеге багъышланып оьтгерилеген маданият ва адабият чараларда къолламакъ учун бек пайдалы болажакъ. Китаплар къумукъ тилни муаллимлери не ва оьзге касбучуларына пайдаланмакъ учун да онгарылгъан.

Жават ЗАКАВОВ.

Рузнама. Январ ай. (Тюш намаз сагъат 12-ге къылына)

ГЮНЛЕР	ТАНГ	ЭКИННИ	МАРКАЧА	ЯССЫ
16	5:36	14:24	16:43	18:18
17	5:35	14:25	16:45	18:19
18	5:35	14:26	16:46	18:20
19	5:35	14:27	16:47	18:21
20	5:34	14:28	16:48	18:22
21	5:34	14:29	16:50	18:23
22	5:33	14:30	16:51	18:25
23	5:33	14:31	16:52	18:26
24	5:32	14:32	16:53	18:27
25	5:31	14:34	16:55	18:28
26	5:31	14:35	16:56	18:29
27	5:30	14:36	16:57	18:30
28	5:29	14:37	16:59	18:31
29	5:29	14:38	17:00	18:32
30	5:28	14:39	17:01	18:34
31	5:27	14:40	17:03	18:35

БУСУРМАНЛАНЫ ЛАП ЯХШЫ ИШИ – ВАКЪТИСИНДЕ КЪЫЛГЪАН НАМАЗЫ

Конкурс билдириле

Дагъыстанны Жамият палатасы республикада ватандаш жамиятланы гъаракатына, оьтгереген ишлерине байлаву язылган ва газетлерде, журналларда чыкъган макъалаланы «Халкъ журналист» деген ат булан конкурсун билдире. Шо конкурсда ортакъчылыкъ этип, биринчи, экинчи ва уьчюнчю ерлеге ес болгъанлагъа савгъатлар да берилежек.

2024-нчю йыл оьтгерилеген бу конкурсда республиканы журналистлери ва штатда тьююл авторлар да ортакъчылыкъ этме болажакъ.

«Конкурсуну билдирегенлер салагъан талапларда аслу тема яшавлукъ проектлени ватандаш жамиятлар нечик яшавгъа чыгъарагъаны булан байлаву. Печат

къурумлар конкурсгъа оьзлени бир къулукъчусуну материалын берме бола. Конкурсгъа газетлерде ва журналларда печат этилген, телевидениеден, радиодан берилген материаллар йиберилие тарыкъ. Шолар флешкагъа языла ва Дагъыстанны Жамият палатасына йиберилие.

Адреси: Магъачкъала, Ленинни атындагы майдан, «Дослукъну ую».

Йиберилеген материал милли тиллерде язылган буса, орусча шону къысгъача маънасын язмакъ да талап этиле. Гелген материаллагъа конкурсну комиссиясы къаражакъ. Утгъанлар гьюрметли дипломлагъа ва багъалы савгъатлагъа ес болажакъ. ДР-ни Жамият палатасы шоллагъа «Савгъатны лауреаты» деген атны да бережек.

Я. БИЙБОЛАТОВ

ЧИТАЙТЕ НАС:

yoldash.ru

ВКонтакте

Telegram

Одноклассники

ЕЛДАШ

Учредитель:
Агентство информации и печати Республики Дагестан

Главный редактор
Г.А. КОНАКБИЕВ
8 928-969-60-39

Газета зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Дагестан 21 мая 2019 года. Регистрационный номер ПИ №» ТУ05-00430.

Позиция редакции может не совпадать с точкой зрения авторов, которые несут ответственность за достоверность и объективность представленных для публикации материалов. Рукописи не рецензируются и не возвращаются. При перепечатке материалов газеты ссылка на «ЕЛДАШ» обязательна.

Приемная глав. редактора – 65-00-30

Адрес редакции и издателя: 367018, Махачкала, пр. Насрутдинова 1 а, Дом печати, 9 этаж. Телефакс: 65-00-30
Адреса сайта: www.yoldash.ru, e-mail: gz-yoldash@mail.ru (для офиц. переписки)

Заместитель глав. редактора
А. Салимурзаев
8 928-974-55-88

Редактора отделов:
К. Караев – отд. экономики и экологии
8 988-449-73-27
Karaev.51@mail.ru

П. Хайбуллаева – отд. правовых проблем, семьи и здоровья
bike-1970@mail.ru

Н. Байбулатов – отд. молодежи, образования, религии и спорта
8 928-836-44-79
nasrulla@mail.ru

Я. Бийдуллаев – отд. культуры
8 960-419-02-73
iarash@bk.ru

Корреспондент
П. Бекеева
8 903-481-03-81
bekeeva.1980@mail.ru

ИНДЕКС 51315

Газета «Елдаш» отпечатана в типографии ООО Издательство «Лотос», г. Махачкала, пр. Насрутдинова 1 а. По вопросам качества печати обращаться в типографию ООО Издательство «Лотос». Время подписания в печать – 18.30, фактическое – 20.00

Корректор
К. КАЗИМОВ
Выпускающий редактор
Н. АЛБАСХАНОВА

e-mail: eldash1917@mail.ru

Газета выходит 48 раз в году
Тираж 4000 экз. Цена – свободная
Заказ № _____